

**FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A
PEDAGOGICKÁ**

Katedra: KATEDRA FILOSOFIE
Studijní program: Specializace v pedagogice
Studijní obor: Humanitní studia – Německý jazyk

BILINGVNÍ KOMUNIKACE V RODINĚ
Bilingual Communication in Family

Bakalářská práce: 12-FP-KFL– 152

Autor:
Hana PAVLÍKOVÁ

Podpis:

Vedoucí práce: PhDr. Stanislava Exnerová
Konzultant:

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
59				27	

V Liberci dne: 20. 04. 2012

Čestné prohlášení

Název práce: Bilingvní komunikace v rodině
Jméno a příjmení autora: Hana Pavlíková
Osobní číslo: P08000739

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 26. 03. 2012

Hana Pavlíková

Poděkování

Děkuji vedoucí bakalářské práce PhDr. Stanislavě Exnerové za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce. Zároveň bych ráda poděkovala za čas, který mi věnovala při konzultování dané problematiky.

Anotace

Bakalářská práce se věnuje tématu bilingvní komunikace v rodině. Jejím cílem je analyzovat a popsat bilingvní komunikaci v rodině s ohledem na přínosy a případná rizika pro bilingvní dítě.

Součástí první části práce jsou kapitoly věnované komunikaci, pojednání o tom, jak se děti učí jazyku, definování mateřského jazyka a jazykového zastoupení v České republice. Druhá polovina práce se zabývá bilingvismem, popisuje případné přínosy a rizika pro bilingvní dítě a nabízí metody bilingvní výchovy.

V praktické části jsou popsány a analyzovány osobní zkušenosti bilingvních jedinců s bilingvní komunikací v rodině a bilingvní výchovou. Použitými metodami jsou analýza a rozhovor.

Klíčová slova: komunikace, mateřský jazyk, bilingvismus.

Annotation:

The topic of this bachelor thesis is bilingual communication in a family. The goal of this work is to analyze and describe bilingual communication in a family with particular focus on advantages and risks of bilingual upbringing of a child.

The first section of this thesis includes chapters regarding communication, language learning process of a child, definition of mother tongue and language distribution in the Czech republic. The second part of this work focuses on bilingualism, its potential advantages and drawbacks for a child and methods of bilingual upbringing.

In the practical part of this work, I describe and analyze personal experiences of bilingual individuals with communication in their families. The methods utilized include analysis and interview.

Key words: communication, mother tongue, bilingualism.

Obsah

1 Úvod.....	8
2 Co je to komunikace?.....	10
2.1 Interkulturní komunikace.....	12
3 Jak se děti učí jazyku.....	14
3.1 Předřečové fáze.....	15
3.1.1 Fáze pláče a křiku.....	15
3.1.2 Fáze broukání a žvatlání.....	15
3.2 Vlastní řečová fáze.....	16
3.2.1 První slovo.....	16
3.2.2 Fáze tvoření prvních vět.....	17
3.3 Oddělení jazyků bilingvním jedincem.....	18
4 Mateřský jazyk.....	20
5 Jazykové zastoupení v České republice.....	21
6 Bilingvismus.....	23
6.1 Definice bilingvismu.....	23
6.1.1 Kritérium kompetence.....	24
6.1.2 Kritérium používání.....	25
6.1.3 Kritérium identifikace.....	25
6.2 Některé typy bilingvismu.....	26
6.2.1 Aditivní a substrakční bilingvismus.....	27
6.2.2 Přirozený a školní bilingvismus.....	27
6.2.3 Simultánní a sukcesivní bilingvismus.....	28
6.2.4 Produktivní a receptivní bilingvismus.....	28
6.2.5 Koordinovaný, složený a subordinovaný bilingvismus.....	28
6.2.6 Bilingvismus z hlediska praktického využívání.....	29

6.2.7 Bilingvismus z hlediska schopnosti jedince.....	29
6.2.8 Bilingvismus z hlediska společnosti.....	30
6.2.9 Bilingvismus nemluvnat.....	30
6.2.10 Dětský bilingvismus	30
6.2.11 Pozdní – adolescentní a dospělý bilingvismus.....	30
7 Přínosy a rizika bilingvismu pro dítě.....	31
7.1 Případné přínosy.....	32
7.1.1 Výhody při komunikaci.....	32
7.1.2 Kulturní výhody.....	32
7.1.3 Osobnostní rozvoj a rozvoj poznávacích schopností.....	33
7.1.4 Výhody v oblasti vzdělávání.....	34
7.1.5 Ekonomické a pracovní výhody	34
7.2 Případná rizika.....	34
7.2.1 Nevýhody při komunikaci.....	34
7.2.2 Kulturní nevýhody.....	35
7.2.3 Osobnostní rozvoj a rozvoj poznávacích schopností.....	35
7.2.4 Nevýhody v oblasti vzdělávání.....	35
7.2.5 Nevýhody pro rodiče.....	35
7.3 Předsudky a mýty o bilingvismu.....	36
8 Bilingvní výchova.....	39
8.1 Typy bilingvních rodin	39
8.2 Metody bilingvní výchovy.....	40
8.3 Několik tipů pro rodiče.....	41
8.3.1 Televize.....	41
8.3.2 Film.....	42
8.3.3 Knihy.....	42
8.3.4 Mateřské školy.....	43

8.3.5 Nabídka mateřských škol s výukou jazyků	44
9 Případová studie číslo 1: „Německy jsem se naučil z televize.“	47
10 Případová studie číslo 2: Denisa.....	50
11 Případová studie číslo 3: Emička.....	53
12 Závěr.....	55
13 Seznam použitých zdrojů.....	57

1 Úvod

V prostředí rodiny komunikujeme při každé činnosti. Při probuzení, přípravě snídaně, při uklízení, mytí nádobí, venčení domácího mazlíčka, odpočinku na zahradě i při usínání. Toto vše se odehrává ve většině českých rodin v rámci mateřského jazyka. V dnešním globalizovaném světě, kdy se vzdálenosti zkracují a rozdíly smazávají se však objevují rodiny, v nichž má jeden z rodičů jiný jazyk než druhý a vychovávají tak své dítě dvojjazyčně. Právě tento fenomén je stěžejní myšlenkou mé bakalářské práce.

Bilingvismus, neboli dvojjazyčnost, je jevem v Čechách odborníky nemnoho diskutovaným, světovými vědci ne zcela prozkoumaným. Jeho relativnost se odráží v bilingvních studiích, které přináší mnohdy nejednotné, mnohdy odlišné, kolikrát i protikladné výsledky.

Cílem této práce není potvrzení či vyvrácení jedné z bilingvních studií, nýbrž popsání a charakterizování tohoto fenoménu s ohledem na případné výhody či nevýhody pro bilingvní dítě. Cílem praktické části je popsání osobních konkrétních zkušeností bilingvních jedinců. Metodou praktické části je rozhovor.

Autorka práce se v úvodních kapitolách věnuje vymezení pojmu komunikace v rodinném a interkulturním prostředí. Další kapitolou seznamuje čtenáře s vývojem řeči u dětí, v rámci které zmiňuje rozdíly při nabývání řeči dítětem monolingvním a bilingvním. Pro upřesnění pojmů a k doložení existence bilingvismu v České republice je součástí práce kapitola o mateřském jazyku a kapitola o jazykovém zastoupení v České republice, která je podložena výsledky sčítání lidu.

Následující kapitoly se už věnují samotnému bilingvismu v rámci jeho definice a druhů. Dále je v práci poskytnuto místo pro uvedení výhod a nevýhod dvojjazyčnosti v oblasti komunikační, kulturní, v oblasti osobnostního rozvoje, vzdělání a pracovního uplatnění. Vyústěním je kapitola pojednávající o bilingvní výchově, o jejích typech a metodách. Součástí je i několik tipů pro rodiče, sloužících k inspiraci ve výchově.

Praktická část práce nabízí tři případové studie bilingvních jedinců, zaměřené na popis osobních zkušeností s bilingvismem u vybraných osob. V prvních dvou případech se jedná o dnes již dospělé osoby, které vzpomínají, jak se jazykům učily, jakou

metodou jazyk nabývaly, zda jim dvojjazyčnost přinesla v dosavadním životě výhody či nevýhody. Třetí studie popisuje dětství a výchovu dvouleté holčičky v bilingvním prostředí.

V závěru práce autorka shrnuje nejdůležitější poznatky svého zkoumání a poukazuje na možnosti rozšíření a doplnění této práce.

2 Co je to komunikace?

„Ze všech lidských vlastností a dovedností patří k nejdůležitějším a nejužitečnějším ty, které se týkají komunikace.“¹ Komunikace nás provází, obrazně řečeno, od kolébky až po smrt. Pomocí komunikace vyjadřujeme vědomě či nevědomě své potřeby, přání a pocity, navazujeme kontakty, získáváme přátele, prezentujeme sami sebe. Komunikační dovednosti jsou nutnou součástí našeho soukromého rodinného života, ale samozřejmě i toho studentského stejně tak jako posléze pracovního. Komunikace je našim průvodcem při každém kroku, v každé vteřině života. Jednoduše řečeno: „Komunikace není všechno, ale je za vším.“²

Pojem komunikace používám v každé předchozí větě, stejně tak jako lidé komunikaci používají téměř při každé činnosti. Co ovšem sama komunikace je? Jak je odborníky definována?

„Slovo komunikace vzniklo z latinského *communicare* – radit se s někým, dorozumívat se, termín označuje i styk, spojení, souvislost.“³ Vzhledem k velkému počtu druhů komunikace a oblastí, do kterých tento fenomén zasahuje, se autorům publikací otevírá široké pole k uchopení tohoto pojmu a pozdějšímu formulování definice komunikace.

Ráda bych vám nabídla definice uvedené ve filosofickém, psychologickém a pedagogickém slovníku a následně konkretizovala a definovala ten druh komunikace, kterému se věnuje má bakalářská práce.

Filosofický slovník. 1. vyd. Olomouc: nakladatelství Olomouc, 1998, 464 s.

*Komunikace (z lat. *communicare*, sdílet, stýkat se, rokovat) v obecném smyslu přenos informace mezi dvěma subjekty. Ve filosofii relativně nový termín, který se objevuje zprvu v tzv. filosofii dialogu.*

1 Viz DeVito, J.: Základy mezilidské komunikace, s. 28.

2 Viz Janda, P.: Vnitrofiremní komunikace, s. 1.

3 Viz Vymětal, J.: Průvodce úspěšnou komunikací, Efektivní komunikace v praxi, s. 22.

Martin Buber, německý filosof židovského původu zmiňuje ve svém díle *Já a Ty* dialog, jako formu určení člověka. „V dialogu (z řec. dia, „skrze“, a logos, „slovo“), tedy skrze slovo zaznívá to podstatné. Dialog není pro Bubera vyměňováním názorů či protikladných stanovisek ... nýbrž je fundamentální vztahovostí, jež umožňuje vyjasnění vlastní identity a akceptování bytí, názorů i svébytné jinakosti druhého, aniž znamená vzdání se vlastních hodnot i názorů.“⁴

HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, 322 s. Manažer.

Komunikace (communication) dorozumívání, sdělování, přičemž obecně komunikace není specificky lidským jevem, existuje i u živočichů, na rozdíl od jazyka.

V psychologii především přenos myšlenek, emocí, postojů a jednání od jedné osoby ke druhé.

PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ Eliška a MAREŠ Jiří. *Pedagogický slovník*. 4. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008, 322 s.

Komunikace – sdělování, dorozumívání. Z pedagogického hlediska je důležitá sociální komunikace, tj. sdělování a dorozumívání mezi lidmi.

Protože ve výše uvedených definicích komunikace se objevují myšlenky, že komunikace nemusí být nutně verbální, neboli řečová či slovní, nebo že komunikace probíhá kromě lidí i mezi zvířaty, považuji za nutné upřesnit druh komunikace, kterým se ve své práci budu zabývat. Pokud se tedy níže budu zmiňovat o komunikaci, bude toto slovo zastupovat komunikaci mezilidskou verbální, jejíž definici převezmu z Psychologického slovníku (Hartl, Hartlová).

4 Viz Pelcová, N.: Vzorce lidství, s.180

Komunikace mezilidská

Dorozumívání mezi lidmi, které může být

- a) verbální, slovní
- b) neverbální, mimoslovní

Komunikace verbální

Komunikace slovní, zprostředkovaná slovy, jazykem.

2.1 Interkulturní komunikace

„Komunikace představuje nejdůležitější formu sociální interakce, a proto má při střetávání kultur základní význam.“⁵ Vyjdeme-li z předpokladu, že existují komunikační šumy, které mohou narušit komunikaci v monokulturní rovině a způsobit tak nepochopení nebo nepochopení záměru mluvčího, nabízí se myšlenka, že během interkulturní komunikace riziko nepochopení stoupá. Příčin tohoto jevu může být celá řada. Od nedostatečné úrovně jazykových znalostí přes doprovodné neverbální projevy typické pro danou kulturu až k samému verbálnímu zprostředkování informací, které nese vlastnosti komunikačních standartů dané země. „Úspěch závisí i na vzájemné znalosti kultury a zejména kulturních odlišnostech partnerů, protože ty mohou sice zcela nenápadně, avšak o to významněji ovlivnit celý proces komunikace.“⁶

Účelem této podkapitoly není popis komunikačních standardů vybraných zemí, nýbrž stručné shrnutí postupů, vedoucích k vyvarování se interkulturních konfliktů. Publikace Interkulturní komunikace nabízí tři následující kroky:

5 Viz Nový, I., Schroll-Machl, S.: Spolupráce přes hranice kultur, s.52

6 Viz Nový, I., Schroll-Machl, S.: Interkulturní komunikace v řízení a podnikání česko-německá, s.7

Cizí kulturu je třeba dobře znát

„Poznání druhé kultury a jejích kulturních dimenzí a standartů je zcela určitě první podmínkou vzájemného pochopení.“⁷ Tento krok doporučuje partnerům z odlišných zemí popsat kritéria a postupy interpretací dané výpovědi, seznámit svůj protějšek s hodnocením sociálních situací. Výsledky a postupy obou partnerů by měly být partnery porovnány, aby si tak uvědomili případné odlišnosti v jejich pochopení.

Cizí kulturu je třeba respektovat

„Respekt k odlišné kultuře znamená především vzít v úvahu její odlišnosti, aniž bychom tyto odlišnosti podrobovali hodnotícím soudům.“⁸ Tímto krokem se rozvíjí předchozí doporučení. Pokud patrně dokáží vyslovit rozdíly komunikačních standartů, měl by následovat proces jejich respektování. Jako naprosto nevhodné a neefektivní platí jejich kritické hodnocení, zlehčování nebo odmítnutí.

Ve vztahu k cizí kultuře je třeba učinit vstřícný/é krok/y

Splnění dvou výše uvedených požadavků vyústí v tento. Po popisu a respektování kulturních komunikačních odlišností dvou partnerů chybí už jen učinění vstřícného kroku. Tento krok nepožaduje vzdání se své kulturní identity, doporučuje však nabídnout partnerovi gesto, kterého si on cení.

„Jsme-li schopni a ochotni dovést tyto tři kroky do faktického postupu při interkulturní komunikaci a spolupráci, pak poloviční úspěch je již zaručen.“⁹

7 Viz Nový, I., Schroll-Machl, S.: Interkulturní komunikace v řízení a podnikání česko-německá, s.32

8 Viz Nový, I., Schroll-Machl, S.: Interkulturní komunikace v řízení a podnikání česko-německá, s.32

9 Viz Nový, I., Schroll-Machl, S.: Interkulturní komunikace v řízení a podnikání česko-německá, s.33

3 Jak se děti učí jazyku

„Co potřebuje narozený, aby se stal člověkem, aby se stal součástí dějinného lidského spolubytí? Řekli jsme přízeň, lásku, charis. Jak tato přízeň dochází jeho sluchu? Mimo jiné jako říkanky či písničky, jako něco, co ani nevysvětluje, ani neporoučí, nýbrž spíše slovem vevazuje do lidského světa slovem, které splývá s kolébáním, slovem, které přichází spolu s úsměvem, slovem, které nelze ještě odlišit od tepla matčina těla... matka, která dítěti opakuje uklidňující slova, která mu zpívá, aby zažehnala jeho úzkost, bolest, samotu, aby přivolala spánek, básní tím nejpůvodnějším způsobem.“¹⁰

„Člověk není bez řeči člověkem, stejně tak není řeči bez člověka. A řekneme-li, že člověk je v řeči a řeč promlouvá skrze člověka, pak to znamená, že řeč není původně nástrojem nebo prostředkem, nýbrž že to znamená, že v řeči a řeči se odvíjí lidské bytí.“¹¹

V této kapitole bych ráda zodpověděla otázku, jak se vlastně dítě svému mateřskému jazyku naučí? Jakými fázemi prochází a jak postupuje ve svém učení? Existují rozdíly v učení se jazyku u dítěte bilingvního a monolingvního?

Způsob osvojování si dvou či více jazyků najednou v raném dětském věku je téma několika výzkumných studií. Jejich shrnutí nabízí kniha Ilony Špaňhelové. „Stručně řečeno se zdá, že proces osvojování si jazyka probíhá v základních rysech i vývojových fázích stejně u bilingvního i monolingvního dítěte. Bilingvní dítě má navíc úkol naučit se rozlišovat mezi oběma jazykovými systémy, ale nejsou důkazy, že by to vyžadovalo zvláštní postupy při zpracování jazyka.“¹² Níže uvedenými vývojovými fázemi tedy prochází bilingvní i monolingvní jedinec stejně a pouze s tím rozdílem, že bilingvnímu dítěti vzniká povinnost navíc. Totiž rozpoznat o jaký z naučených jazyků

¹⁰ Viz Michálek, J.: Topologie výchovy, s. 69.

¹¹ Viz Michálek, J.: Topologie výchovy, s. 24.

¹² Viz Harding-Esch, E., Riley, P.: Bilingvní rodina, s. 73.

se jedná. Ačkoli je to pro dospělého člověka učícího se druhý jazyk téměř nepochopitelné, bilingvní dítě rozlišení nepotřebuje žádné speciální dovednosti a nezatěžuje tím navíc své duševní procesy.

3.1 Předřečové fáze

3.1.1 Fáze pláče a křiku

Jak píše autor knihy Průvodce mezilidskou komunikací, děti to mají už od narození těžké. „Cesta od novorozeneckého pláče k lidskému sdělování, jehož hlavním nositelem jsou slova, je nesnadná. Novorozeně nemluví, proto se mu říká nemluvně, nicméně jemu vlastním způsobem vysílá jednoduché zprávy o svém stavu.“¹³ Mluvíme o fázi pláče a křiku, ve které novorozenec sděluje své základní potřeby. Pocity hladu, bolesti či zimy. Ačkoli miminko není v tomto věku schopné vyslovit slovo či sformovat větu, a místo toho pouze křičí, dokáží rodiče na základě přirozeného vztahu se svým dítětem velmi často poznat jakou potřebu dítě svým pláčem v daný moment vyjadřuje.

3.1.2 Fáze broukání a žvatlání

Další předřečovou fází je fáze dětského broukání a žvatlání. „Dítě objevuje možnosti melodie, mění výšku i sílu hlasu, takže vzniká dojem prozpěvování.“¹⁴ Miminko také začíná zdvojovat slabiky a náhodně tak vyslovuje například slovo „ma-ma“. Ačkoli rodiče toto zdvojení považují většinou za první úmyslně vyslovené slovo svého dítěte, jedná se pouze o náhodné zdvojení slabik, bez pochopení jakéhokoli významu. „O tom, že jde o děj reflexní, svědčí i to, že děti na celém světě používají tytéž zvuky, a to bez ohledu na světadíl nebo kulturu.“¹⁵

V období žvatlání a broukání si miminko nalezne již více důvodů ke své „řeči“. Jedním z nich je například rozhovor s rodiči. „Od tří až čtyř měsíců reagují děti na úsměvy rodičů a stejným způsobem „zdraví“ své rodiče, aby zahájily interakci. Celý „rozhovor“ se tak odehrává jako sled akce a reakce, mumlání, výkřiků a úsměvů...“¹⁶ Tím, že dítě objevilo možnosti změny melodie a síly hlasu, poznáme s větší přesností,

13 Viz Plaňava, I.: Průvodce mezilidskou komunikací, s. 94

14 Viz Kutálková, D.: Logopedická prevence, s. 38.

15 Viz Kutálková, D.: Logopedická prevence, s. 38.

16 Viz Harding-Esch, E., Riley, P.: Bilingvní rodina, s. 19.

že se nám například snaží říct, že právě teď se mu u nás v náručí líbí a že lechtání na bříšku je zábavné. Můžeme říci, že již touto cestou malé dítě začíná chápat využití jazyka k sociálním interakcím a budování vztahů.

3.2 Vlastní řečová fáze

„Mezi osmým až jedenáctým měsícem dochází k projevům první nápodoby v předřečových projevech.“¹⁷ Dítě rádo opakuje nebo se spíše snaží opakovat vlastní znění slov. Co však v tomto období dítě zvládá s obratností je pasivní porozumění příkazům a výzvám. Na vyzvání rádo plní rozkazy rodičů jako například „Udělej páá“.

„Miminka a batolata si velmi ráda hrají se slovy. Ještě než se naučí pravý význam slov, jsou schopná, jakoby pro radost, donekonečna opakovat stejný zvuk. Jakmile se děti naučí pár slov, ukolébají se jimi k spánku.“¹⁸ Znamé říkanky z tohoto období, jako například Paci paci, Ententýky, Vařila myšička kašičku, Hopsa hejsa, Myšičko myš jsou tak pro dítě především zdrojem zábavy. Je známe, že bilingvní děti při těchto hrách používají oba jazyky. Jak uvádí autorka knihy Bilingvní rodina, někteří rodiče tuto skutečnost považují za zmatenost dítěte. Autorka vysvětluje, že tomu tak částečně být může, zároveň je to ale proces, kterým se učí oba jazyky rozlišovat.

3.2.1 První slovo

„První slovo, vědomě vyslovené se znalostí jeho významu, je obvykle krátké, nejčastěji jednoslabičné nebo dvouslabičné.“¹⁹ Zrodí se většinou po prvním roce dítěte a zastupuje zpravidla celou větu.

Mezi rodiči bilingvních dětí koluje fáma, že jejich děti jsou ve svém jazykovém vývoji pomalejší, než děti monolingvní a že první slovo bilingvních dětí se objevuje déle. Tato domněnka nebyla podložena ani vyvrácena žádnou studií. Naopak existují studie, které uvádí postup odlišný a totiž, že bilingvní dítě vyslovilo první slovo o něco

17 Viz Šulová, L.: Raný psychický vývoj dítěte, s. 106.

18 Viz Harding-Esch, E., Riley, P.: Bilingvní rodina, s. 22.

19 Viz Kutálková, D.: Logopedická prevence, s. 40.

dříve, než monolingvní. „U výsledků takových studií se však uvádí, že údaje mohou být zkreslené, neboť nelze s určitostí říct, kdy se dá mumlání pokládat za skutečné slovo.“²⁰

„Miminka obvykle začínají tvořit svá první slova, aby pojmenovali lidi kolem sebe a věci, které jsou pro ně důležité.“²¹ Jak je uvedeno výše, tato slova obvykle zastupují celou větu. Proto když malý synek křičí slůvko auto, může nám vzkazovat, že právě vidí přijíždět auto, nebo že mu hračka autíčka upadla a chce, abychom mu jí podali.

Rozvoj řeči jde ruku v ruce s rozvojem myšlení. Důkazem toho může být například dětská snaha o kategorizaci předmětů. „Když dítě označí všechny muže jako tátu, nebo všechna zvířata jako pejska, dává tím najevo, že začalo klasifikovat živé bytosti podle různých kategorií.“²²

3.2.2 Fáze tvoření prvních vět

„Jakmile dítě začne používat dvouslovné výrazy, ohromně tím vzrostou jeho vyjadřovací schopnosti a jeho projev se začíná podobat větám dospělých.“²³ S postupným zvládnutím gramatických pravidel, učením se novým slovům i slovním obrátům a pochopením změny slovosledu se rozvíjí množství sociálních interakcí, do kterých dítě vstupuje.

Následným rozšířením slovní zásoby a upevňováním gramatických pravidel dítě začíná myslet abstraktně, vyjadřovat svá přání, nápady, důvody k tomu či onomu. „Jedna z největších výhod dvojjazyčnosti spočívá v tom, že i velmi malé děti chápou, že vztah mezi slovy a předměty, z něhož vycházejí, nemusí být ten jediný, že stejnou věc lze pojmenovat různě.“²⁴

20 Viz Harding-Esch, E., Riley, P.: Bilingvní rodina, s. 73.

21 Viz Harding-Esch, E., Riley, P.: Bilingvní rodina, s. 20.

22 Viz Harding-Esch, E., Riley, P.: Bilingvní rodina, s. 21.

23 Viz Harding-Esch, E., Riley, P.: Bilingvní rodina, s. 24.

24 Viz Harding-Esch, E., Riley, P.: Bilingvní rodina, s. 22.

Během tohoto období nastupuje v ideálním případě dramatický rozvoj slovní zásoby. „Další vývoj řeči je závislý na tom, zda dítě má dost příležitostí komunikovat s dospělými a být v jejich společnosti.“²⁵ Ojedinelá slůvka se začínají pojít ve věty a dochází tak k výraznému řečovému rozvoji. Výše uvedená slova však neplatí stoprocentně pro všechny děti stejně. „Rozdíly mezi dětmi jsou veliké a zatímco některé děti, zejména holčičky, už mluví poměrně zdatně, jiné, častěji chlapci, se teprve pomalu rozjíždějí.“²⁶

„Monolingvní i bilingvní děti postupně promluvu prodlužují a začínají jednoduššími konstrukcemi, než se pouští do složitějších, jako jsou vztažné věty.“²⁷

V popisu dalšího vývoje dětské řeči se autoři publikací poměrně liší. Autor knihy Průvodce lidskou komunikací uvádí, že „dvanácti až patnácti měsíční monolingvní dítě ovládá kolem padesáti slov, v necelých dvou letech používá kolem sta slov a umí se vyjadřovat v jednoduchých větách. V pěti až šesti letech obsahuje slovník dítěte až přes osm tisíc slov.“²⁸

3.3 Oddělení jazyků bilingvním jedincem

V otázce separace obou jazyků u bilingvních dětí se vytvořily dvě školy myšlení. „Na jedné straně jsou ti, podle nichž děti procházejí počátečním smíšeným stadiem a kombinují oba jazyky do jednotného systému, a na druhé straně ti, kdo věří, že od chvíle, kdy začnou děti mluvit, udržují oba jazyky oddělené.“²⁹

Knihy Elterneratgeber je zástupcem toho proudu myšlení, který předpokládá okamžité odlišení jazyků. Dvojazyčné děti získají pro každý předmět minimálně dvě slova.

25 Viz Kutálková, D.: Logopedická prevence, s. 40.

26 Viz Kutálková, D.: Logopedická prevence, s. 40.

27 Viz Harding-Esch, E., Riley, P.: Bilingvní rodina, s. 74.

28 Viz Plaňava, I.: Průvodce mezilidskou komunikací, s. 95

29 Viz Harding-Esch, E., Riley, P.: Bilingvní rodina, s. 74.

Oproti tomu autor Štefánik se ve své knize přiklání k názoru, že bilingvista prochází postupně třemi stadii, ve kterých jazyky od sebe odděluje. Daná stadia jsou následující:

- Dítě má pouze jeden slovník, který zahrnuje slova z obou jazyků. Slovo z jednoho jazyka obvykle nemá svůj ekvivalent se stejným významem v jazyce druhém. Dvou až tříslavné větné konstrukce obsahují slova z obou jazyků. Toto stádium trvá přibližně do druhého roku dítěte.
- V druhém stadiu už dítě rozlišuje dva slovníky, ale pro oba jazyky používá stejná syntaktická pravidla. Dítě má pro každé slovo z jednoho jazyka ekvivalent pro jazyk druhý. V tomto stadiu již rozlišuje použití jazyků v závislosti na osobě, se kterou komunikuje. Toto období trvá přibližně do třetího roku dítěte.
- Ve třetím stadiu dítě zřetelně odlišuje oba jazykové systémy. Tyto systémy se liší slovní zásobou i syntaktickými pravidly. Mluvený jazyk je spojen s osobou, která jej používá.

Můžeme říci, že rozvoj slovní zásoby je děj probíhající po celý život a neexistuje přesná hranice, kdy se již nová slova či slovní spojení nejsme schopni naučit. Co ovšem určit můžeme je hranice tzv. období fyziologické nemluvnosti. Tu zasazuje autorka knihy Logopedická prevence do období kolem tří let dítěte. Pokud dítě do této doby nemluví, mělo by být svěřeno do péče odborníků, neboť příčin nemluvnosti se uvádí celá řada.

4 Mateřský jazyk

„Na světě se v současnosti mluví asi třemi až pěti tisíci jazyky.“³⁰ Ve většině českých rodin, vyjma rodin bilingválních, se malé dítě nezabývá více než jedním, svým jazykem mateřským. Mateřský jazyk bývá prezentován jako jazyk, který se dítě přirozeně naučí jako první. Jak ovšem uvádí kniha *Mnohojazyčnost v České republice*, „mateřský jazyk je také jazyk, kterým se člověk sám identifikuje.“³¹ To znamená, že nezáleží na tom, zda se jedinec naučil tento jazyk jako první, nýbrž, že je jeho osobě nejbližší a tvoří tak část jeho samého. Táž kniha ovšem dále uvádí, že „mateřský jazyk je jazyk, který člověk nejlépe ovládá či jazyk, který člověk používá nejčastěji.“³² Z těchto definic vyplývá, že nikoliv pouze naučení se prvnímu jazyku je jediným kritériem pro jazyk mateřský, nýbrž že do hry vstupují další fenomény jako identifikace s jazykem, četnost použití a jeho ovládnutí. Může se tedy klidně stát, že člověk bude mít v dětství jiný mateřský jazyk než v dospělosti. Že ačkoli se jako první naučí jazyk svých rodičů, jeho mateřským jazykem se stane jazyk, který bude používat mnohem častěji než ten, který se naučil prvotně. Tyto případy platí zejména pro emigranty, imigranty, či pro osoby nucené z nějakého důvodu (válečný konflikt či živelná katastrofa) opustit rodnou zem.

Aby Česká republika předešla případným nejasnostem v chápání mateřského jazyka, při sčítání lidu v roce 2001 definovala mateřský jazyk jako „jazyk, kterým s danou osobou mluvila matka nebo osoby, které ji vychovaly.“³³ Pro účel mé bakalářské práce se tato definice mateřského jazyka stane zásadní. Opomenou v tuto chvíli další kritéria určení mateřského jazyka a rozhodující pro mě zejména bude fakt, že mateřský jazyk je ten, kterým bylo na dítě mluveno při jeho výchově.

30 Viz Harding-Esch, E., Riley, P.: *Bilingvní rodina*, s. 26.

31 Viz Nekvapil, J.: *Mnohojazyčnost v České republice*, s. 50

32 Viz Nekvapil, J.: *Mnohojazyčnost v České republice*, s. 50

33 Viz Nekvapil, J.: *Mnohojazyčnost v České republice*, s. 50

5 Jazykové zastoupení v České republice

„Dnešní jazyková situace v České republice je charakteristická tím, že přes přítomnost desítek jazyků na jejím území má čeština dominantní pozici v téměř všech sférách společenského života, od státní správy po každodenní komunikaci.“³⁴ Ačkoli je čeština mateřským jazykem naprosté většiny obyvatelů České republiky, není jazykem na našem území jediným. V dnešní době již téměř nikoho nepřekvapí, potká-li v obchodě prodavačku, mluvící vietnamským jazykem nebo majitele hotelu, mluvícím rusky.

Jak je patrné z historických souvislostí, místa s jazykovou různorodostí nalezneme především v pohraničí. Nejen odsun Němců po druhé světové válce nebo vytvoření hranic mezi Českou a Slovenskou republikou mohou být tím jediným důvodem k jazykové četnosti v pohraničí. K tomu se řadí i sociální důvody, jako je například dojíždění za prací či studium na českých školách. Jazyková různorodost v Čechách má co do činění také s takzvanou Sametovou revolucí. „Po otevření hranic v roce 1989 je opět patrný posun k jazykovému různění České republiky, a to zvláště ve velkých městech, jak je to běžné v západní Evropě a jiných částech světa.“³⁵

Jak uvádí kniha *Mnohojazyčnost v České republice*, mnohojazyčnost v České republice se v současnosti zvyšuje a podle dosavadních poznatků lze očekávat, že tento trend bude pokračovat i nadále. Zatímco v roce 2001 uvedlo češtinu jako svou mateřštinu 94,9% obyvatelstva, očekává se, že výsledky sčítání lidu z roku 2011 tuto vzestupnou tendenci mnohojazyčnosti potvrdí.

Následující nejzastoupenější mateřský jazyk po češtině byla slovenština, v roce 2001 s 2%. Další v pořadí se zastoupením méně než 1% byla polština, němčina, romština, ruština a angličtina.

Z výše uvedeného vyplývá, že ačkoli si čeština stále zachovává své dominantní postavení, vstupuje do kontaktu s jinými jazyky. Znamená to tedy, že i čeští rodilí mluvčí se setkávají s lidmi s jiným mateřským jazykem nebo jinou národností. Mnohojazyčnost v České republice se tak stává populárnější než tomu bylo v minulosti.

34 Viz Nekvapil, J.: *Mnohojazyčnost v České republice*, s. 11

35 Viz Nekvapil, J.: *Mnohojazyčnost v České republice*, s. 12

Protože se v mé práci zabývám dvojjazyčností v rodině, ráda bych poskytla základní údaje o zastoupení národnostně smíšených manželství v Čechách, v nichž se předpokládá existence tohoto fenoménu. „V České republice je podíl takovýchto rodin z dlouhodobého pohledu stabilní a činí zhruba 10% z počtu úplných rodin.“³⁶ Výsledky sčítání lidu z roku 2001 ukazují, že národnostně smíšených manželství je v České republice 6,3%. Nejčastějšími národnostními kombinacemi se dle zastoupenosti uvádí česká a slovenská, česká a polská, česká a německá, česká a maďarská, česká a ukrajinská, česká a romská, česká a ruská.

Pozn.: Zveřejnění úplných výsledků sčítání lidu z roku 2011 se očekává v roce 2014, proto autorka pracuje s výsledky sčítání lidu z roku 2001.

36 [http://www.scitani.cz/csu/2003edicniplan.nsf/t/57004FD461/\\$File/Kapitola6.pdf](http://www.scitani.cz/csu/2003edicniplan.nsf/t/57004FD461/$File/Kapitola6.pdf)

6 Bilingvismus

Abychom mohli fenomén bilingvismu důkladně zkoumat, je nutné nejprve vyřknout jeho definici a seznámit čtenáře s různými typy bilingvismu. „Vymezení pojmu bilingvismus však přináší úskalí, neboť „pojem bilingvismus jako řada jiných pojmů nemá dosud všeobecně uznanou jednotnou definici.“³⁷ Autoři definic se liší svým přístupem hned v několika oblastech a čtenáři se tak mohou setkat s definicemi „neostrými“. To komentuje ve své disertační práci K.-B. Boeckmann následovně: „Abychom si situaci vyjasnili hned od počátku: za 50 let zkoumání dvojazyčnosti se nepodařilo vytvořit všeobecně platnou definici bilingvismu. Nebylo to ani možné, neboť zkoumání dvojazyčnosti probíhá za nejrozličnějších sociálních, situačních a kulturních podmínek.“³⁸

V následující podkapitole se tedy seznámíme s několika definicemi z různých pohledů a stanovíme tu definici, ze které bude vycházet tato práce.

6.1 Definice bilingvismu

Jak je již ze struktury slova bilingvismus patrné, pojednává tento pojem o jazykové nejednotnosti, konkrétněji řečeno dvojazyčnosti. „Bilingvismus neboli dvojazyčnost je, velmi obecně řečeno, spolu-existence dvou jazyků.“³⁹

Jak bude patrné z níže uvedených definic, můžeme tyto dělit do kritérií, ze kterých autoři definic vychází. Daná kritéria jsou: kritérium kompetence, používání a identifikace. Nejprve se však podíváme jak termín bilingvismus definují odborné slovníky.

Akademický slovník cizích slov: [A-Ž]. Vyd. 1. Praha: Academia, 2001, 834 s.

Aktivní užívání dvou jazyků (zpravidla mateřského a cizího) společností nebo jednotlivcem.

37 Viz Kropáčková, J.: Výuka žáka s odlišným mateřským jazykem, s. 17.

38 Sekundárně citováno z Kropáčková, J.: Výuka žáka s odlišným mateřským jazykem, s. 17.

39 Viz Nekvapil, J.: Mnohojazyčnost v České republice, s. 43

Tato definice nabízí čtenáři jednoduchý a velmi obecný náhled na bilingvismus. Slovník uvádí, že užívání jazyka musí být aktivní, ne pouze pasivní, a že bilingvismus se může týkat jak jedince, tak i celé společnosti.

HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. Psychologický slovník. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, 322 s. Manažer.

Schopnost hovořit plynule dvěma jazyky.

Dle této definice je jedinec bilingvní tehdy, pokud dokáže používat při své mluvě plynule dva různé jazyky.

PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ Eliška a MAREŠ Jiří. Pedagogický slovník. 4. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008, 322 s.

Dvojjazyčnost, schopnost jedince mluvit dvěma jazyky. V přenesenějším psycholingvistickém vymezení je bilingvismus druh komunikační kompetence, umožňující realizovat různé komunikační potřeby pomocí jak prvního, tak druhého jazyka.

Jak uvádí autoři této definice je bilingvismus schopnost jedince mluvit dvěma jazyky v různých komunikačních situacích.

6.1.1 Kritérium kompetence

„Bilingvismus je schopnost ovládat dva jazyky na úrovni rodilého mluvčího.“⁴⁰ Tato definice vypovídá o dovednosti jedince užívat bez problémů a zaváhání dva jazyky. Úskalí ovšem přináší fakt, že se tato definice nevyjadřuje k tomu, do jaké míry zasahuje schopnost rodilého mluvčího. Můžeme určit stupeň dokonalosti a říci, kde se tato dokonalost už mění v nedokonalost? Pravděpodobně se shodneme na tom, že úroveň mluvy rodilého mluvčího nemůžeme objektivně určit a proto je tato spekulace relativní.

40 Viz Harding-Esch, E., Riley, P.: Bilingvní rodina, s. 40.

6.1.2 Kritérium používání

Relativnost bilingvismu potvrzuje i další nalezená definice a totiž, „bilingvismus je zcela relativní jev... Budeme jím tedy chápat střídavé užívání dvou či více jazyků jedním člověkem.“⁴¹ Jak si můžeme povšimnout, v této definici chybí určení četnosti užívání jazyka a ani se nevyjadřuje k tomu, v jaké jazykové úrovni toto užívání probíhá. Východiskem pro ni je fakt používání dvou či více jazyků.

Následující definice se taktéž nevyjadřuje ke stupni dokonalosti mluvy, na druhou stranu uvádí, od kdy můžeme o bilingvismu mluvit. „Bilingvismus začíná v okamžiku, kdy je mluvčí jednoho jazyka schopen tvořit celistvé a smysluplné promluvy v jiném jazyce.“⁴²

6.1.3 Kritérium identifikace

„Bilingvální mluvčí se identifikuje s oběma jazyky, jazykovými komunitami a jejich kulturou.“⁴³ Nevyjadřuje se už k tomu, jak často se oba jazyky používají a do jaké míry je mluvčí ovládá.

Ačkoli jsou uvedené definice zpravidla ohraničené svým kritériem, při studiu bilingvismu v cizojazyčných publikacích jsem našla definici, která syntetizuje všechna tři kritéria v komplexnost. Kniha Poradce rodičů k dvojjazyčnosti (Elternratgeber Zweisprachigkeit) definuje tento jev takto: „Dvojjazyčnost je více, než jen suma schopností ve dvou jazycích. Je to daná jazyková kompetence. Obsahuje kreativní a funkční využití výhod a specifík obou jazyků, bezproblémové přepínání mezi jazyky a překlad z jedné řeči do druhé. Dvojjazyčnost znamená žít, přemýšlet, cítit se a mluvit ve dvou řečích, přičemž oba jazyky zůstávají v kontaktu. Ovlivňují se, doplňují a obohacují se navzájem.“⁴⁴

41 Viz Harding-Esch, E., Riley, P.: Bilingvní rodina, s. 40.

42 Viz Harding-Esch, E., Riley, P.: Bilingvní rodina, s. 40.

43 Viz Kropáčová, J.: Výuka žáka s odlišným mateřským jazykem, s. 24.

44 Viz Leist-Villis, A.: Elternratgeber Zweisprachigkeit, s. 40.

Tato vysilující definice vypovídá o bilingvistu jako o jevu, který se nedá objektivně měřit nebo zkoumat, přesto ale uvádí, že bilingvistus je jev komplexní. Jeho komplexnost nespočívá pouze v dovednosti utvoření smysluplné gramaticky správné věty, nýbrž ve schopnosti žít dvojjazyčným životem.

Protože existuje opravdu nepřehledné množství definic a různých vysvětlení pojmu bilingvistus, je obtížné určit jednu jedinou jako výchozí. Pokud si vybereme definici zaměřenou na jedno kritérium, bude chápání pojmu bilingvistus zkreslené, neboť všechna tři kritéria mají v tomto fenoménu své místo. Proto jsem se rozhodla dívat se na tento jev pragmaticky a jako výchozí definici zvolit takovou, která staví do popředí právě onu praxi. Dle Uriela Weinreicha je jedinec bilingvní, pokud „svůj běžný každodenní život prožívá ve více než jedné řeči. Tato osoba potřebuje podle situace a komunikačního partnera střídavě dvě nebo více řečí.“⁴⁵ Tato praktická definice popisuje stav, kdy je jedinec kompetentní používat více než jeden jazyk v běžných rozhovorech se svým komunikačním partnerem, kdy dokáže střídavě měnit oba jazyky a kdy se jeho život odehrává v oblasti dvou jazyků. V této definici není striktně řečeno, že dítě musí ovládat oba jazyky na úrovni rodilého mluvčího či že se s jazyky musí identifikovat. Tato definice se proto stává definicí, ze které budu vycházet při svém zkoumání bilingvistu.

Vzhledem k tomu, že se práce zabývá bilingvní komunikací v rodině, bude předmětem mého praktického zkoumání dítě, které vyrůstá v dvojjazyčné rodině. Dítě, které se svojí matkou mluví jiným jazykem než s otcem a toto střídání a přepínání mezi jazyky probíhá v každodenních situacích.

6.2 *Některé typy bilingvistu*

Z nekomplexnosti bilingvních definic vyplývá, že tento jev může být chápán různě a že i typologizace bilingvistu se odvíjí od postoje daného autora. Následující členění bude vycházet z publikace Výuka žáka s odlišným mateřským jazykem, které rozšířím o několik druhů bilingvistu uvedených v knize Mnohojazyčnost v České republice a doplním jej typy bilingvistu z publikace Bilingvní rodina.

⁴⁵ Noradi, C., De Rosa, R.: Mehrsprachige Kinder, s. 13.

6.2.1 Aditivní a substrakční bilingvismus

„O aditivní bilingvismus se jedná v případě, kdy si příslušník většinové společnosti a tedy mluvčí většinového jazyka osvojuje druhý jazyk.“⁴⁶ Pokud se během svého studia humanitních věd na Technické univerzitě v Liberci věnuji i studiu a osvojování si německého jazyka, patřím teoreticky do kategorie aditivních bilingvistů. Moje čeština je stále prvotním jazykem, který používám a nenahrazuji jej jiným.

Pokud bych se nyní rozhodla trvale se odstěhovat do Německa a studium v Liberci přerušit, neboť bych v Německu našla velmi lukrativní pracovní místo, jistě by se dalo očekávat, že bych se ze statusu aktivního bilingvisty mohla stát substrakčním bilingvistou, neboť „pro mateřštinu vzniká nebezpečí, že bude dlouhodobě zatlačována do pozadí, zatímco druhý, většinový jazyk se po osvojení stane dominantním.“⁴⁷ Substrakční bilingvismus je tedy osvojování si nového jazyka na úrok jazyka mateřského.

6.2.2 Přirozený a školní bilingvismus

Jak napovídá samotný název, jedná se o typ bilingvismu, který je jedinci nabízen ve své přirozenosti. „Přirozený bilingvismus je ten, který se přirozeně vyvinul v dvojjazyčném prostředí.“⁴⁸ Dle knihy Výuka žáka s odlišným mateřským jazykem k takové situaci může dojít tehdy, pokud si jedinec osvojuje jazyk při každodenním kontaktu s rodilými mluvčími nebo když dítě vyrůstá ve smíšené rodině, ve které jeden z rodičů používá jiný jazyk než rodič druhý.

Školní bilingvismus může být chápán jako protiklad k výše uvedenému přirozenému bilingvismu. „U školního bilingvismu se jedinec učí druhý jazyk ve škole, v jazykovém kurzu, případně samostudiem, mimo školní prostředí jej využívá méně

46 Viz Kropáčová, J.: Výuka žáka s odlišným mateřským jazykem, s. 27.

47 Viz Kropáčová, J.: Výuka žáka s odlišným mateřským jazykem, s. 28.

48 Viz Kropáčová, J.: Výuka žáka s odlišným mateřským jazykem, s. 30.

často.⁴⁹ Protože v tomto případě dochází k osvojování jazyka mimo rámec rodinného prostředí a každodenních situací, mluví o něm někteří autoři jako o bilingvistu umělém či omezeném.

6.2.3 Simultánní a sukcesivní bilingvismus

O simultánním neboli současném bilingvistu můžeme mluvit tehdy, pokud si jedinec osvojuje dva jazyky současně, bez dřívějšího osvojení si prvního nebo druhého jazyka.

Sukcesivní bilingvismus můžeme považovat za opozitum k bilingvistu simultánnímu. Jak vypovídá jeho název, jedná se o postupné nebo následné osvojování si jazyka poté, co si jedinec jeden jazyk již částečně nebo zcela osvojil. „Sukcesivní bilingvismus můžeme pozorovat například u migrujících rodin. Rodina se odstěhuje do nové země, obvykle z pracovních příležitostí rodičů, a děti se musejí naučit nový jazyk.“⁵⁰

6.2.4 Produktivní a receptivní bilingvismus

Produktivní bilingvismus znamená, že „jedinec dovede jazyky mluvit, rozumět jim a také v nich dovede číst a psát. Oproti produktivnímu bilingvistu receptivní bilingvismus označuje způsobilost jedince druhému jazyku rozumět buď v jeho písemné nebo jeho zvukové podobě.“⁵¹ Receptivně bilingvní mluvčí však neovládá všechny čtyři jazykové dovednosti jak je tomu u produktivního bilingvistu.

6.2.5 Koordinovaný, složený a subordinovaný bilingvismus

„Koordinovaný bilingvismus platí pro lidi s dvěma funkčně nezávislými systémy.“⁵² Jedinec bilingvista tedy disponuje dvěma jazykovými systémy, přičemž ty vedle sebe stojí nezávisle, rovnocenně a bez vzájemného ovlivňování či obohacování. Pokud jde o vztah jazykového obsahu a jazykové formy, tj. Co si v mysli představujeme a jak to vyjádříme, jednomu obsahu odpovídá jedna forma.⁵³

49 Viz Kropáčová, J.: Výuka žáka s odlišným mateřským jazykem, s. 30.

50 Viz Harding-Esch, E., Riley, P.: Bilingvní rodina, s. 90.

51 Viz Harding-Esch, E., Riley, P.: Bilingvní rodina, s. 90.

52 Viz Harding-Esch, E., Riley, P.: Bilingvní rodina, s. 58.

Pojem složený nebo smíšený bilingvismus používáme tehdy, existuje-li pouze jeden systém významů, ale dva rovnocenné a oddělené systémy vyjadřování.⁵⁴ Pro vysvětlení uveďme příklad. Pro jedince existuje jeden jazykový obsah: kus nábytku, na kterém se spí se dvěma různými jazykovými systémy vyjádření: *postel* a *das Bett*.

Subordinovaný typ bilingvismu má společné rysy se složeným bilingvismem. „Taktéž je tu jen jeden jazykový obsah pro dvě jazykové formy, ale tento jazykový obsah je vlastně jazykovým obsahem „silnějšího“ (dominantního) jazyka.“⁵⁵

6.2.6 Bilingvismus z hlediska praktického využívání

„Mnohojazyčnost z hlediska praktického využívání jazyka znamená, že jedinec nebo společnost užívají pro každodenní účely více jazyků.“⁵⁶ Znalost více než jen jednoho jazyka je v dnešní globalizované době téměř nutností. Lidé, kteří v běžném životě řeší dané situace ve dvou či více jazycích spadají právě do této skupiny. Přičemž nezáleží na tom, zda jazyky užívají v mluvené nebo psané formě, či je pouze audiovizuálně vnímají. Rozhodující je fakt, že jedinec prakticky nežije ve světě jednoho jazyka.

6.2.7 Bilingvismus z hlediska schopnosti jedince

„Za mnohojazyčnost se někdy nepovažuje přímo praktické užívání více jazyků, ale i pouhá schopnost je užívat.“⁵⁷ Rozhodujícím faktorem tedy není plynulé používání více jazyků v každodenním životě, nýbrž momentální dovednost použít druhého jazyka, je-li tomu zapotřebí. Do rámce tohoto bilingválního rozlišení spadají ve větší míře jedinci, kteří druhý či třetí jazyk ovládají pouze do určité míry, či jej využívají jen za daných okolností.

53 Viz Štefánek, J.: Jeden člověk, dva jazyky, s. 19.

54 Viz Harding-Esch, E., Riley, P.: Bilingvní rodina, s. 58.

55 Viz Štefánek, J.: Jeden člověk, dva jazyky, s. 19.

56 Viz Nekvapil, J.: Mnohojazyčnost v České republice, s. 43

57 Viz Nekvapil, J.: Mnohojazyčnost v České republice, s. 43

6.2.8 Bilingvismus z hlediska společnosti

Pokud mluvíme o mnohojazyčnosti na úrovni společnosti, musíme si uvědomit, že existují monolingvní, ale také bilingvní či multilingvní společnosti. „Bilingvní společnost často vzniká tehdy, když se z ekonomických či obchodních důvodů střetnou různé jazykové skupiny... V některých zemích se s dvojazyčností setkáme tam, kde většinou v důsledku historických a politických změn žijí jazykové menšiny, jako v případě nového vytýčování mezinárodních hranic.“⁵⁸

6.2.9 Bilingvismus nemluvňat

V jednom z mých předchozích odstavců jsem se již zmínila, že nemluvněti se tak říká z důvodu, že nemluví. Jak tedy může být nemluvně bilingvní? „Bilingvismus nemluvňat zdůrazňuje skutečnost, že dítě nejprve nemluví vůbec, a pak mluví najednou dvěma jazyky.“⁵⁹ Aby tomu tak skutečně bylo, musí v jeho rodině fungovat simultánní bilingvismus, neboli: na nemluvně musí mluvit jeden z rodičů jinou řečí.

6.2.10 Dětský bilingvismus

„Pojmem dětský bilingvismus označujeme sukcesivní osvojení si dvou jazyků, přičemž nelze vždy jasně rozlišit mezi simultánním a sukcesivním osvojením.“⁶⁰ Jako umělá hranice bývá autory udávána hranice věku tří let.

6.2.11 Pozdní – adolescentní a dospělý bilingvismus

Adolescentní bilingvismus je pojem, který se používá pro jedince, kteří se bilingvisty stali po období puberty.

„Dospělý bilingvismus se používá pro lidi od dvaceti let.“⁶¹

58 Viz Harding-Esch, E., Riley, P.: Bilingvní rodina, s. 44.

59 Viz Harding-Esch, E., Riley, P.: Bilingvní rodina, s. 60.

60 Viz Harding-Esch, E., Riley, P.: Bilingvní rodina, s. 62.

61 Viz Harding-Esch, E., Riley, P.: Bilingvní rodina, s. 64.

7 Přínosy a rizika bilingvismu pro dítě

Po uvedení a představení bilingvismu pokračujeme kapitolou, která se zaměřuje na přínosy nebo případná rizika pro člověka, který bilingvismem disponuje. Jak je již výše psáno, bilingvismus je jev relativní. Jeho relativnost spočívá, mimo jiné, i ve vyhodnocování kladů a záporů. Jak jsem se mohla přesvědčit, někteří autoři publikací na jeho působení nahlíží pouze pozitivně. Jiní jsou ve svém úsudku opatrnější a uvádí některá možná rizika. Existují však i publikace, které tyto poznatky syntetizují a uvádí poměrně konkrétní případy pozitivních i negativních bilingvních zkušeností. Paradoxem ovšem je, že jedna a tatáž zkušenost se mnohdy objevuje jak v pozitivních, tak v negativních. Příčinou těchto rozporů je pravděpodobně fakt, že ačkoli je tento jev odborníky zkoumán, nikdy nemůže být vyhodnocen stoprocentně objektivně. Aby tomu tak mohlo být, museli by odborníci zkoumat naprosto stejné děti, které by disponovaly totožným věkem, pohlavím, intelektem, jazykovým cítěním, sociálním prostředím, ve kterém vyrůstají, ekonomickým pozadím rodiny, postavením a četností používání obou jazyků atd.

Tuto skutečnost reprezentuje následující úryvek: „Důsledky bilingvismu nelze na základě výzkumu nijak zobecňovat. Nijak se nepotvrdilo, že by měl bilingvismus nějaký pozitivní či negativní vliv na inteligenci, jazykové dovednosti, výsledky vzdělávání, emoční přizpůsobení nebo kognitivní funkce. Téměř ve všech případech jsou výzkumná zjištění vyvrácena jiným výzkumem nebo je lze zpochybňovat z hlediska metodologie.“⁶²

K uvedení přínosů a rizik působení bilingvismu na dítě použiji přehled výhod a nevýhod z monografie Výuka žáka s odlišným mateřským jazykem. Tento přehled doplním publikací Jeden člověk, dva jazyky, citovanou cizojazyčnou literaturou a informacemi z internetových portálů. Zjištěná negativa i pozitiva uspořádám do menších tematických celků. Vzhledem k výše uvedenému si v názvu kapitol dovoluji použít adjektivum „případný“.

62 Viz Harding-Esch, E., Riley, P.: Bilingvní rodina, s. 94.

V úplném závěru kapitoly bych ráda uvedla několik mýtů, které bilingvismus provází a zaujala k nim stručné stanovisko. Inspirací pro níže uvedený přehled mi byla publikace Jeden člověk, dva jazyky, doplněná o informace z ostatních citovaných zdrojů.

7.1 Případné přínosy

7.1.1 Výhody při komunikaci

- Děti vychovávané dvojjazyčně nebo v dvojjazyčném prostředí se snadno naučí oba jazyky, zatímco ostatní děti si je s námahou osvojují během školní docházky.
- „Dítě má přirozenější přízvuk a jeho projev působí jako rodilý mluvčí – pokud dítě žilo v zahraničí nebo pokud jej rodilý mluvčí učil. Obecně platí, že děti, které se setkají s dalším jazykem do 8 let věku, většinou nemají přízvuk.“⁶³
- „Schopnost dorozumět se dvěma či více jazyky se může pozitivně projevit také při cestování po světě, v lepší schopnosti dorozumět se a ve snazším hledání nových přátel a známých.“⁶⁴
- „Znalost druhého (menšinového) jazyka může umožňovat komunikaci se starými rodiči, strýci a tetami, kteří většinový jazyk ovládají nedokonale nebo ho neovládají vůbec. Pomáhá zachovávat rodinné příběhy, tradice a tím způsobem utužuje rodinu.“⁶⁵

7.1.2 Kulturní výhody

- Dvojjazyčné děti prokazují lepší uvědomování si nejrozličnějších rozdílů v životě člověka jako sociálního tvora, pronikají snáze do více kultur a mají širší možnosti kulturního vyžití.

63 http://www.multiglot.eu/dvojjazycnost_vyhody.html

64 Viz Štefánek, J.: Jeden člověk, dva jazyky, s. 31.

65 Viz Štefánek, J.: Jeden člověk, dva jazyky, s. 31.

- „Prostřednictvím dalšího jazyka se mohou blíže a lépe seznámit také s jeho kulturou reprezentovanou knihami, písněmi, příslovími a pořekadly, společenskými zvyklostmi.“⁶⁶
- „Ukazují větší sociální citlivost, jsou tolerantnější, otevřenější a přizpůsobivější, než děti jednojazyčné.“⁶⁷
- „Jazyky jsou úzce svázány s kulturami, které je reprezentují. Temperament, osobnost a identita bilingvních dětí bývá ovlivněna dvěma kulturami.“⁶⁸

7.1.3 Osobnostní rozvoj a rozvoj poznávacích schopností

- Bilingvní děti dokážou dříve oddělit zvukovou a významovou stránku slova.
- Bilingvismus je přínosem při inteligenčním a kognitivním růstu.
- „Ačkoli vztah bilingvismu a inteligence ještě stále není jednoznačně prozkoumán, již dnes je známé, že bilingvní děti si uvědomují, že jazyk je vlastně nástrojem komunikace a že stejné věci se v různých jazycích mohou označovat různě. Dokáží si „hrát“ s jazykem a tím rozvíjejí své myšlení, zlepšují svou tvořivost.“⁶⁹
- „Oddělení zvukové a významové stránky slov může vést k tomu, že dvojjazyčné děti mohou dříve než jednojazyčné myslet abstraktně.“⁷⁰
- „Dvojjazyčné děti mají tu zkušenost, že lidé užívají rozdílně gestiku a mimiku. To může zvýhodnit rozvoj neverbální citlivosti.“⁷¹

66 Viz Štefánek, J.: Jeden člověk, dva jazyky, s. 31.

67 Viz Triarchi-Herrmann, V.: Mehrsprachige Erziehung, s. 89.

68 Viz Triarchi-Herrmann, V.: Mehrsprachige Erziehung, s. 46.

69 Viz Štefánek, J.: Jeden člověk, dva jazyky, s. 31.

70 Viz Leist-Villis, A.: Elternratgeber Zweisprachigkeit, s. 70.

71 Viz Leist-Villis, A.: Elternratgeber Zweisprachigkeit, s. 70.

- „Ovládnutí dvou jazyků umožňuje lepší a rychlejší přístup k většímu množství informací. Dvojjazyčné dítě není odkázáno jen na jeden (jednojazyčný) zdroj poznání.“⁷²
- „Učení jazyků oddaluje stárnutí mozku a degeneraci mozkových buněk.“⁷³

7.1.4 Výhody v oblasti vzdělávání

- Dvojjazyční se snáze učí dalším cizím jazykům.
- Ve škole jsou motivovanější a otevřenější vůči spolužákům.
- Na otázku, zda se dvojjazyčné děti učí rychleji a lépe než dospělí odpovídá publikace Mehrsprachige Erziehung takto: „Tato otázka bývá laiky stejně jako experty kladně zodpovězena.“⁷⁴

7.1.5 Ekonomické a pracovní výhody

- „Dvojjazyčné dítě má v budoucnu lepší možnosti při studiu a stejně tak při profesionálním uplatnění.“⁷⁵

7.2 Případná rizika

7.2.1 Nevýhody při komunikaci

- Dvojjazyčnost s sebou může nést obtíže spojené s jazykovým vývojem, např. omezená slovní zásoba, neobvyklý slovosled, chyby v pravopise, koktání.
- „Vzniká riziko míchání jazyků. Děti mixují jazyky. U malých dětí do 4 – 5 let se jedná o přirozenou fázi, která vypovídá o tom, že dítě přijalo dva a více jazykových systémů. Pokud má dítě dobrý jazykový vzor – vzory, tato fáze sama odezní. Mixování jazyků není vědomě.“⁷⁶

72 Viz Štefánek, J.: Jeden člověk, dva jazyky, s. 30.

73 http://www.multiglot.eu/dvojjazycnost_vyhody.html

74 Viz Triarchi-Herrmann, V.: Mehrsprachige Erziehung, s. 49.

75 Viz Štefánek, J.: Jeden člověk, dva jazyky, s. 31.

76 http://www.multiglot.eu/dvojjazycnost_nevyhody.html

- „Dvojjazyčné děti musí při každém novém kontaktu s někým cizím zjistit, jakou řečí komunikační partner mluví a jaké řeči rozumí.“⁷⁷

7.2.2 Kulturní nevýhody

- Děti se potýkají s mnoha předsudky, např. nemají svou vlast, popř. identitu.
- „U dětí imigrantů, kteří často mění prostředí, může dojít k situaci, že dítě nebude schopno plně pojmout jazyk a kulturu ani jedné země, ve které krátkodobě žije.“⁷⁸

7.2.3 Osobnostní rozvoj a rozvoj poznávacích schopností

- Bilingvismus může způsobit opoždování se ve vývoji oproti vrstevníkům.
- Některé výzkumy ukazují, že bilingvismus může být handicapem pro inteligenci a kognitivní rozvoj.
- Dva jazyky mohou být pro dítě přetížení.

7.2.4 Nevýhody v oblasti vzdělávání

- Bilingvní děti mohou ukazovat nedostatek zájmu a iniciativy o učení se jazyku.

7.2.5 Nevýhody pro rodiče

- „Bilingvní výchova je větší zátěží na rodiče. Rodiče jsou pod dlouhodobým tlakem. Musí dlouhodobě udržovat určitá jazyková pravidla, musí zajistit dostatečné množství materiálů a interakce s jazykem, aby se u dítěte všechny jazyky plně rozvíjely, často „bojují“ s okolím, kterému musí vysvětlovat svůj záměr a vysvětlovat mýty, které panují i mezi odbornou veřejností. V neposlední řadě větší finanční zátěž.“⁷⁹
- „Časová náročnost. Rodiče musí počítat se závazkem alespoň 7 let, několik hodin denně, pokud jejich cílem je, aby dítě mělo dobře zvládnutý jazyk, nikoli pouze formální znalost slovíček a frází.“⁸⁰

⁷⁷ Viz Leist-Villis, A.: Elternratgeber Zweisprachigkeit, s. 70.

⁷⁸ http://www.multiglot.eu/dvojjazycnost_nevyhody.html

⁷⁹ http://www.multiglot.eu/dvojjazycnost_nevyhody.html

7.3 Předsudky a mýty o bilingvistu

„Bilingvismus bude mít nepříznivý účinek na inteligenci a mysl dítěte.

Bilingvismus způsobí, že se dítě nenaučí ani jeden jazyk pořádně.

Bilingvismus způsobí, že dítě bude neustále míchat oba jazyky a nebude schopné je od sebe oddělit.

Bilingvismus způsobí, že jedinec není schopný zařadit se ani do jedné z dvou kultur a proto psychicky trpí.

Bilingvismus bude mít negativní vliv na osobnost dítěte i na výsledky dítěte ve škole.

Bilingvismus má za následek, že se dítě zajíkává.

Všichni bilingvisté jsou výbornými tlumočníky a překladateli.

Bilingvní děti mají neklidnější spánek v porovnání s monolingvními. Jazyk, ve kterém sní je jejich skutečným jazykem.

Bilingvisti jsou ve skutečnosti dva monolingvisté.

Děti mohou mluvit později.

Pokud nebudu vědět, jak postupovat ve výchově svého vícejazyčného dítěte, existují odborníci, jako například můj praktický lékař, učitelka ve školce, psychologka na pedagogicko psychologické poradně, kteří mi rádi odborně poradí.“⁸¹

Jak již bylo uvedeno, bilingvismus je jev odborníky zkoumán. Není však definován ve své celistvosti. Což ovlivňuje fakt, že dvojjazyčnost je opředena řadou mýtů a předsudků, jejichž řadu autorka uvádí.

Tyto výpovědi prezentujeme jako mýty, neboť dosavadní výzkumy nepřinesly přímé souvislosti s negativním působením bilingvismu na inteligenci, mysl, osobnost jedince a na jeho výsledky ve škole. Zároveň nebyla prokázána souvislost mezi

80 http://www.multiglot.eu/dvojjazycnost_nevyhody.html

81 Viz Štefánek, J.: Jeden člověk, dva jazyky, s. 70-81.

bilingvismem a poruchami učení, zájímáním se, nebo souvislost mezi bilingvismem a neklidným spánkem dětí. „Tak jako při jakékoli lidské činnosti, i v případě dvojazyčné výchovy, existují určitá pravidla, které je třeba dodržovat. Patří sem výběr vhodné metody ze strany rodičů a její důsledné dodržování, vytvoření vhodného prostředí, které bude bilingvní výchovu dítěte podporovat, dostatek motivace ze strany dítěte i rodičů, dostatečný kontakt dítěte s oběma jazyky atd.“⁸² Teprve až po porušování či nedodržování výše uvedeného, vzniká riziko míchání jazyků či nenaučení se ani jednomu jazyku důkladně.

Některé publikace (například Jeden člověk, dva jazyky) uvádí pravidlo, že každého překladatele nebo tlumočníka lze považovat za bilingvistu. Oproti tomu ale nelze považovat každého bilingvistu za překladatele, protože k vykonávání takového povolání je zapotřebí konkrétních dovedností a znalostí, které člověk nabývá až studiem tohoto oboru.

„Bilingvní chápání bilingvismu navrhuje vidět v bilingvistovi integrovaný specifický celek, který není složený ze dvou úplných nebo neúplných monolingvistů.“⁸³ Publikace Jeden člověk, dva jazyky přirovnává bilingvistu k běžci přes překážky, který zároveň závodí ve sprintu a skoku do výšky. Pokud by se takovýto atlet porovnával s vrcholovým sprinterem, nebo skokanem do výšky, jen zřídka by dosáhl takové úrovně v jednotlivých disciplínách jako tito „specialisté“. Ve své disciplíně je ovšem specifickým, celistvým atletem, který může dosáhnout vrcholových výkonů, a přitom ho nikdo nebude porovnávat zvláště se sprinterem nebo skokanem přes překážky. Tento příklad apeluje na vnímání bilingvistů ne jako na součet dvou částí, nýbrž jako na celistvou, integrovanou osobnost, se svými specifickými vlastnostmi a schopnostmi.

O mýtu vyjadřujícímu se k opožděnému vývoji řeči bilingvních dětí jsme se již zmínili v kapitole věnované učení se jazyku. To, že se bilingvní dítě rozmluví o něco déle nemusí být způsobeno nutně existencí bilingvismu.

Pokud se s otázkami týkajícími se bilingvní výchovy obrací rodiče na svého praktického lékaře nebo dětského psychologa, pravděpodobně dostanou radu nevycházející z odborníkovy zkušenosti. „Většina praktických lékařů se v životě

82 Viz Štefánek, J.: Jeden člověk, dva jazyky, s. 71.

83 Viz Štefánek, J.: Jeden člověk, dva jazyky, s. 82.

setkávala pouze s česky mluvícími dětmi, učitelky v běžné mateřské školce nemají žádnou významnou zkušenost s vícejazyčnými dětmi, psychologové nemají speciální výcvik na to, jak jednat, jak diagnostikovat, jaký plán zvolit, aby pomohli dětem, které mluví více jazyky.⁸⁴

84 http://www.multiglot.eu/dvojjazycnost_myty.html

8 Bilingvní výchova

Z výše uvedených kapitol je zřejmé, že na bilingvismus je veřejností nahlíženo různě. Ať už ve vymezení pojmu samotného, v uchopení definice, či v jeho pozitivním nebo negativním hodnocení. Zda se rodiče rozhodnou vychovávat své dítě dvojjazyčně, zaujmou k bilingvistu pozitivní nebo negativní stanovisko, záleží pouze na jejich vlastním uvážení. Pokud se rozhodnou své dítě vychovávat bilingvně, měli by si ujasnit, jak bude jejich dvojjazyčná výchova vypadat a jakou metodou se ve výchově budou řídit, neboť dvojjazyčná výchova vyžaduje důslednost a dodržování stanovených pravidel. Proto bych v této kapitole ráda uvedla typy bilingvních rodin a nastínila několik metod bilingvní výchovy. Závěr kapitoly shrnuje několik rad pro rodiče, které by mohly jejich bilingvní výchovu alespoň částečně zjednodušit.

8.1 Typy bilingvních rodin

Odborná literatura na základě kritérií jazyka rodičů a jazyka, který je v dané komunitě jazykem dominantním rozlišuje pět typů bilingvních rodin. Následující přehled uvádí kniha Bilingvní výchova.

První typ

Rodiče: Rodiče mluví různými jazyky, každý z nich do určité míry ovládá jazyk partnera.

Komunita: Jazyk jednoho z rodičů je dominantním jazykem komunity.

Druhý typ

Rodiče: Rodiče mají odlišný mateřský jazyk.

Komunita: Jazyk jednoho z rodičů je dominantním jazykem komunity.

Třetí typ

Rodiče: Rodiče mají stejný mateřský jazyk.

Komunita: Dominantní jazyk komunity není jazykem rodičů.

Čtvrtý typ

Rodiče: Rodiče mají odlišný mateřský jazyk.

Komunita: Dominantní jazyk se liší od obou mateřských jazyků rodičů.

Pátý typ:

Rodiče: Rodiče mají stejný mateřský jazyk.

Komunita: Dominantní jazyk komunity je stejný jako jazyk rodičů.

8.2 Metody bilingvní výchovy

Jak již bylo zmíněno výše, pokud se rozhodnou rodiče přistoupit k bilingvní výchově svého dítěte, měla by být taková výchova jakožto dvojjazyčná ustanovena pevnými pravidly. „Výběr metody pro bilingvní výchovu má rozhodující význam pro její budoucí úspěch.“⁸⁵ V této kapitole uvedeme dvojici nejpoužívanějších a nejdoporučenějších metod a zmíníme i metody méně časté, dle autora Štefánika.

Metoda jedna osoba – jeden jazyk

Při této metodě je na dítě mluveno střídavě jazykem matky a otce. Rodiče by si při této metodě měli nést břemeno důsledného dodržování používání svého jazyka, aby si jejich dítě spojilo matku s tím a otce s oním jazykem. „Důsledné dodržování principů zvolené metody rodiči ulehčí a zjednoduší dítěti orientaci při výběru jazyka.“⁸⁶ Tuto metodu považuje autor za jednu z nejvhodnějších metod bilingvní výchovy.

Metoda uvedení druhého jazyka v období třetího roku dítěte

Tato metoda spočívá v zavedení druhého jazyka poté, co si dítě již dostatečně osvojí jazyk první. Rodiče tak na dítě začnou mluvit druhým jazykem až v době jeho třetích narozenin.

85 Viz Štefánik, J.: Jeden člověk, dva jazyky, s. 43.

86 Viz Štefánik, J.: Jeden člověk, dva jazyky, s. 43.

Metoda používání jazyka menšiny všemi členy domácnosti

Tato strategie představuje používání jazyka menšiny v domácím prostředí. Dítě si jazyk většinového národa osvojuje mimo domov.

Metoda jazyka pracovních dnů a jazyka víkendového

Rodiče při této metodě mluví na dítě jedním jazykem během pracovních dnů a jiným jazykem o víkendu, v období prázdnin nebo volna.

Metoda střídání dvou jazyků v závislosti na tématu, prostředí, situaci

Pokud se doma baví rodiče s dítětem o škole, používají v této metodě jiného jazyku, než když si povídají o tom, kam pojedou o víkendu na výlet.

Metoda používání jazyka ve stanovených úsecích

Požívání nastavení časových úseků, které ohraničují použití jazyka.

8.3 *Několik tipů pro rodiče*

Jak vyplývá z výše uvedených řádků, bilingvní výchova je skutečností, která rodičům přináší jistou zátěž a úskalí. Ať už hovoříme o stálém soustředění se na to, aby rodiče dodržovali jeden jazyk, nebo aby při jiné metodě jazyky pravidelně střídali v závislosti na dnu v týdnu, denním rozvrhu nebo tématu. Ráda bych na tomto místě uvedla několik prostředků, které by rodičům mohly jejich snažení ulehčit a výchovu tak i zpestřit. Zároveň bych chtěla rodiče i čtenáře seznámit s možností dvojjazyčných mateřských škol. A protože se nacházíme v Liberci, uvedu v závěru kapitoly seznam dvojjazyčných školek v našem městě.

8.3.1 Televize

„Je nad slunce jasné, že pouštět filmy v „cizím“ jazyce je pro bilingvní výchovu vhodné. Ještě než se vašemu dítěti začnou líbit filmy, budou je přitahovat reklamy.“⁸⁷ Vzhledem k jejich krátkosti, atraktivnímu provedení a někdy i znění příjemné hudby, se

87 <http://www.bilingualbaby.eu/faq-cs/znelky-reklamy-a-dvojjazycna-vychova>

pro děti stávají lákavými. „Reklamy jsou často v mnoha jazycích stejné, a vaše dítě může vidět stejnou reklamu ve svém většinovém i v menšinovém jazyku.“⁸⁸ Může tak porovnávat jazykové označení momentálně nabízeného produktu.

Většina domácností má dnes nainstalované nejenom české televizní kanály, ale zároveň i programy v cizích jazycích. Rodiče by měli dohlížet na to, jaké pořady jejich dítě sleduje. Pokud je výběr pořadu vhodný a čas strávený u televize přiměřený, je tato činnost pro bilingvního jedince jistě pozitivní.

8.3.2 Film

„Sledování věkově přiměřených filmů v menšinovém i většinovém jazyce je samozřejmě prospěšné pro jazykový rozvoj dítěte.“⁸⁹ Filmů s možností jazykového nastavení existuje v dnešní době celá řada. Rodiče tak mohou nechat své dítě pozorovat dětské filmy a pohádky v obou jeho jazycích. Je známé, že dětem opakování filmů nevadí, proto mohou rodiče pustit jeden film i vícekrát. Dítě si sledováním filmu nejen obohacuje a rozšiřuje slovní zásobu, ale také má možnost slyšet mluvu rodilých mluvčích bez přízvuku. „Dítě si opraví svůj přízvuk díky filmům, které sleduje“⁹⁰.

8.3.3 Knihy

Snad každá větší knihovna i mnoho knihkupectví obsahuje oddělení dvojjazyčných knih pro děti. Než se dítě samo naučí číst, mohou mu rodiče předčítat dobrodružné příběhy nebo pohádky před spaním. Pokud si rodiče zvolí metodu jedna osoba-jeden jazyk, nabízí se možnost střídání rodičů ve čtení a tím střídání obou jazyků v rámci jednoho příběhu.

Poté, co se dítě naučí číst, může si samo listovat stránkami knih. Vedle rozšíření slovní zásoby si pomocí čtení všímá i struktur vět a gramatických pravidel.

88 <http://www.bilingualbaby.eu/faq-cs/znelky-reklamy-a-dvojjazycna-vychova>

89 <http://www.bilingualbaby.eu/faq-cs/ucte-jazyk-filmem-a-televizi>

90 <http://www.bilingualbaby.eu/faq-cs/ucte-jazyk-filmem-a-televizi>

8.3.4 Mateřské školy

Česká republika, a společně s ní české školství, se vzhledem k naprosté převaze českého jazyka nemusely dříve zabývat otázkou bilingvních mateřských škol. Ani dnes, kdy bilingvismus pomalu ztrácí svůj nádech exotismu a začíná se objevovat v českých rodinách stále víc, Česká republika zatím ještě nenabízí široké možnosti výběru pro rodiče bilingvních dětí.

Některé mateřské školy zavedly jako svou nedílnou součást výuku cizích jazyků, především angličtiny a němčiny. Ale o existenci školek, přímo zaměřených na bilingvismus a bilingvní výchovu se dozvídáme jen zřídka. Ráda bych Vás proto seznámila s britskou společností Wattsenglish Ltd. a s projektem KinderGarten a.s.

Společnost Wattsenglish se zaměřuje na výuku dětí speciální přirozenou metodou. Metoda nese název Wattsenglish a „představuje ucelenou metodiku výuky angličtiny pro předškolní a mladší školní děti, která byla vyvinuta ve spolupráci s psychology, pedagogy a lingvisty. Dítě se angličtinu neučí, ale osvojuje si ji přirozenou cestou, podobně jako mateřskou řeč.“⁹¹

„Wattsenglish spolupracuje již s více než 300 MŠ a ZŠ. Nabízí jim kvalifikované rodilé mluvčí, kteří pomáhají českým učitelům s výukou angličtiny.“⁹² Kromě zřizování bilingvních školek a pořádání kurzů anglického jazyka pro děti, podniká tato společnost každoročně jazykové tábory.

Jazykové mateřské školy Wattsenglish se nachází ve Zlíně, Uherském Hradišti, Praze, Plzni, Ostravě, Kladně, Unhošti, Karlových Varech, Hradci Králové, Českých Budějovicích, Českém Krumlově a v Liberci. Liberecká školka Wattsenglish je prezentována jako jediná dvoujazyčná mateřská školka v Libereckém kraji. Nachází se v Jabloňové ulici 445 (v Pavlovicích) a vedle pěti kvalifikovaných českých pedagogů nabízí dva rodilé mluvčí. Ti si s dětmi hrají, zpívají, říkají básničky a říkanky a vytváří tak přirozené bilingvní prostředí. Mateřská škola garantuje individuální přístup a zohlednění jednotlivých potřeb dětí. Její specifikum se však odráží v následujících finančních podmínkách: „Český i anglický program naší školky je nastaven pro

91 <http://www.wattsenglish.com/metoda-wattsenglish/>

92 <http://www.wattsenglish.com/o-spolecnosti/>

pravidelnou docházku dětí v celodenním nebo polodenním režimu. Školné při celodenní docházce činí 9500,- Kč měsíčně, polodenní režim činí 6500,- Kč za měsíc.⁹³ Do této částky není zahrnuta strava.

Společnost KinderGarten se specializuje na provoz soukromých jazykových školek. V současné době tato společnost disponuje deseti takovými mateřskými školami. Ty můžeme najít kromě Prahy také v Brně, Mladé Boleslavi a v Liberci. Anglická mateřská škola v Liberci se nachází na Králově Háji, nedaleko Liberecké přehrady. „Záměrem je vytvořit cizojazyčné prostředí, kde se děti přirozenou a zábavnou formou učí anglický jazyk. Seznamujeme děti s různými tématy pomocí her, obrázků, knížek, písniček a dalších pomůcek. Všechny tyto aktivity jsou vedeny našimi zkušenými lektory v anglickém jazyce.“⁹⁴ Školné v této soukromé školce vychází na 12000 Kč měsíčně, pokud dítě do školy dochází 5 dní v týdnu, dopoledne i odpoledne. Pokud školku navštěvuje jen dopoledne, činí školné 6500 Kč. Tato cena zahrnuje obědy, svačiny, pitný režim a odpolední aktivity.

8.3.5 Nabídka mateřských škol s výukou jazyků

Následující seznam patří školkám, které nabízí v rámci svého působení výuku cizího jazyka

- Mateřská škola U Potůčku, s.r.o.
 - S výukou německého jazyka
 - www.skolkaupotucku.cz
- II. mateřská škola Preciosa, o.p.s.
 - Soukromá školka s výukou anglického jazyka
 - www.mspreciosa-liberec.cz

93 <http://www.english-kindergarten.eu/cenove-podminky/>

94 <http://www.kindergarten.cz/cs/anglicke-skolky/liberec>

- Miniškolka Martina Kerplová
 - S výukou anglického jazyka
 - www.miniskolkatygrici.cz
- MŠ Čtyřlístek Liberec
 - S výukou anglického jazyka
 - www.msliberec.cz
- MŠ Delfínek Liberec
 - jazykové kroužky
 - www.delfinek-liberec.cz
- MŠ Malínek Liberec
 - S výukou anglického jazyka
 - www.msmalinek.cz
- MŠ Motýlek Liberec
 - S kroužkem anglického jazyka
 - www.ms-motylek.eu
- MŠ U Bertíka Liberec, Purkyňova
 - S kroužkem anglického jazyka
 - <http://www.msbertik.cz>
- MŠ V zahradě Liberec
 - Kroužek anglického i německého jazyka
 - <http://www.msvzahrade.cz>
- MŠ Liberec, Barvířská
 - S kroužkem anglického jazyka
 - <http://www.zs-barvirska.cz>

- MŠ Kamarád Liberec, Dělnická
 - S výukou anglického jazyka
 - <http://www.mskamarad.cz>
- MŠ Korálek Liberec
 - S výukou anglického jazyka
 - <http://www.mskoralek.cz>
- Mateřská škola DOMINO, s.r.o.
 - S výukou německého jazyka
 - www.ms-domino.eu

9 Případová studie číslo 1: „Německy jsem se naučil z televize.“

Pavlovi je dvacet čtyři let a pracuje jako asistent ředitele čtyřhvězdičkového hotelu. Vyrůstal a stále žije v bilingvní rodině, kde na něho působí vedle češtiny i němčina. Pavlova maminka je Češka a tatínek Němec.

Pavlovi rodiče se seznámili zhruba před dvaceti šesti lety a v té době ani jeden neuměl jazyk svého partnera. Pro udržení vztahu si psali dopisy, které si oba nechávali překládat od svých známých. Poté, co se Pavlův otec přestěhoval do Čech, učil se tento pár navzájem jazyku svého protějšku. Pavlova matka učila otce česky a Pavlův otec učil matku německy. Když se narodil Pavel, měli oba rodiče skrovné základy druhého jazyka. Bilingvní výchova Pavla tedy nebyla možností, ale v podstatě nutností.

Pavlovo dvojjazyčné dětství probíhalo tak, že na něj maminka mluvila ve větší míře česky, občas ale použila i německé slovo nebo větu. Tatínek se držel svého jazyka a mluvil na něj v dětství výhradně německy. Pavel byl také posílán na prázdniny k babičce a dědovi do Německa, kde si oblíbil německé dětské seriály a pohádky. „Německy jsem se naučil z televize,“ vypráví. Protože v té době nabízely německé televize větší výběr pořadů pro děti, sledoval Pavel, s velkou oblibou, německé seriály i doma, v Čechách.

Rodiče se nedrželi pevně stanovené metody při bilingvní výchově Pavla. Tak, jak vyplynulo ze situace, mluvili s Pavlem doma střídavě česky, střídavě německy. Nepoužívali metodu jedna osoba - jeden jazyk, protože se oba dále učili jazyku partnera a maminka tak použila německý výraz, tatínek se oproti tomu snažil o vyslovení českých slov. Komunikace tedy probíhala ve větách „českoněmeckých“.

Pavel se na základní škole učil němčině jako druhému jazyku. Při hodinách němčiny se poměrně často nudil, protože byl oproti jiným dětem na vysoké úrovni a to, co se děti učily, on už dávno věděl. Na střední škole uvítal rozdělení studentů do skupin dle dosažené jazykové úrovně. Vedle němčiny se učil i anglickému jazyku. Studovat německý jazyk na vysokou školu ale jít nechtěl, protože říká, že perfektně ovládá jeho

komunikační stránku, ale pokud se ho někdo zeptá na gramatické pravidlo, neví, co má odpovědět. „Já vím, jak to říct, ale nevím proč se to říká zrovna takhle.“ Dnes se dále jako samouk zdokonaluje v anglickém jazyce a před dvěma lety se začal učit švédštinu.

Během dvaceti čtyř let Pavlova života se změnil způsob komunikace uvnitř rodiny. Zatímco se matka ve svém učení němčiny zastavila na základech a několika jednoduchých větách, otec se naučil perfektně česky. Dle Pavlových slov nemá jeho otec sebemenší německý přízvuk a mluví naprosto plynule česky. Pokud se doma sejdou tito tři členové rodiny, komunikují spolu česky. Pokud mluví Pavel s maminkou, povídají si výhradně česky. Dvojazyčný způsob komunikace si udržel Pavel s tatínkem. Obecně platí, že pokud jsou spolu sami dva, používají ve větší míře němčinu. Protože ale přecházení z jednoho jazyka do druhého vnímají naprosto přirozeně, stává se, že ačkoli začali při rozhovoru mluvit německy, v průběhu řeči změni a ukončí ho v češtině. Pokud si v německém rozhovoru nemůže Pavel nebo otec vzpomenout na německé slovíčko, použijí český ekvivalent a dále pokračují německy.

Na otázku jaký jazyk je Pavlovi bližší a ve kterém se při komunikaci cítí silnější odpovídá, že je to jednoznačně němčina. Co se týká příklonu k jednomu nebo druhému národu uvádí, že je přesně na půl Čech a na půl Němec.

Výhody dvojazyčnosti spatřuje především v profesionálním pracovním uplatnění. Dále v tom, že může kdykoli pomoci nebo poradit kamarádům s problémem týkajícím se němčiny. Tato výhoda se však může změnit i v nevýhodu, pokud se žádosti o pomoc objevují často a Pavel se tak cítí využívaný. Říká, že rád navštěvuje země, kde se mluví německým jazykem, protože se tam bez problémů dorozumí. Zároveň mu jeho německý přízvuk a úroveň rodilého mluvčího umožňuje předstírat, že není cizinec, nýbrž právě Němec.

Nevýhodou podle Pavla je, že si někdy okamžitě nedokáže vzpomenout na český ekvivalent k německému výrazu. Při dvojazyčné komunikaci se občas zakoktá a pokud po něm někdo chce, aby doslovně přeložil českou větu do německé, musí se velmi soustředit na německý slovosled, aby ve větě neudělal gramatickou nebo syntaktickou chybu.

Jeho rada pro ty, kteří se učí nebo studují německý jazyk je, aby při komunikaci na chvíli zapomněli na všechna nastudovaná gramatická pravidla a koncentrovali se na obsah sdělení a na rozhovor samotný. Pokud, podle Pavlova názoru, člen komunikace více přemýšlí nad gramatickou strukturou věty než nad obsahem sdělení, udělá nutně ve své promluvě chyby.

Shrnutí:

Pavlova výchova probíhala v česko-německém prostředí. Rodiče se při výchově přiblížili metodě Jedna osoba-jeden jazyk, která však ze strany matky nebyla důsledně dodržována.

Pavel se pozitivně zmiňuje o sledování německých televizních programů, díky kterému se naučil německy.

Na své dvojjazyčnosti vidí výhody i nevýhody. Jako nevýhody uvádí potíže s okamžitým překladem z jednoho jazyka do druhého, případné zakoktání či nutnost soustředění se na pravidla obou jazyků, aby předešel gramatickým a syntaktickým chybám. Výhody spatřuje v pracovním uplatnění, v možnosti pomoci přátelům s jejich jazykovým problémem, v komunikaci s lidmi z německy mluvících zemí a možnosti být díky své jazykové schopnosti Němcem.

Pavel nevykazuje žádné patologické jevy při komunikaci. Netrpí komplexem chybějící národní identity. Neuvádí žádnou nevýhodu z oblasti osobnostního rozvoje a rozvoje poznávacích schopností. Svým učením se anglickému a švédskému jazyku zároveň popírá nezájem o učení se cizím jazykům.

10 Případová studie číslo 2: Denisa

Denise je 25 let a pracuje jako disponent v německé firmě s pobočkou nedaleko Liberce. Denisiny rodiče se v roce 1986 přestěhovali z Čech do Německa a rok poté se v městě Augsburg narodila Denisa.

Protože Denisiny rodiče, a především matka, v době jejího narození a raného dětství ovládali německý jazyk jen omezeně, bylo pro ně přirozeným rozhodnutím, že na ní při výchově budou mluvit česky. Ačkoli tedy tato rodina žila v Německu, doma spolu mluvili výhradně česky. Teprve v jejím předškolním věku, kdy se rodiče v zaměstnání a z každodenní zkušenosti dostatečně naučili německy, začali doma ve větech používat německé výrazy a nenásilně stavěli Denisu do kontaktu s druhým jazykem. Rodiče postupně do českých vět vkládali německá slova, později používali i celé německé věty. Komunikace probíhala tak, že Denise přednesli větu v češtině, kterou vzápětí přeložili do němčiny, až se komunikace plynule změnila v česko-německou. Němčina tak začala na Denisu působit až poté, co si (na svůj věk dostatečně) osvojila jazyk český.

Na základní německou školu Denisa nastupovala s výbornou slovní zásobou českého i německého jazyka. Vzpomíná si, že v té době se jí zdálo naprosto přirozené střídat češtinu s němčinou a plynule přecházet z jednoho jazyka do druhého. Během školní docházky se komunikace doma opět změnila pouze na českou formu. Jen tehdy, když potřebovala malá školačka poradit s domácím úkolem, nebo vysvětlit látku, které ve škole nerozuměla, dávali jí rodiče rady v jazyce německém. Poté se však vrátili zpět k jazyku českému.

Kromě rodičů na Denisu česky mluvili i její příbuzní a kamarádi z České republiky, za kterými jezdila na prázdniny. Právě kamarádi na Denisu působili jako motivace, aby se češtině věnovala.

V období puberty ale Denisa procházela etapou vzdoru, kdy naprosto odmítala český jazyk. V té době doma s rodiči mluvila pouze německy a když s donucením odjela na návštěvu k příbuzným do Čech, nemluvila skoro vůbec, protože oni německy

neuměli. To se však s nástupem na střední zdravotní školu v Německu obrátilo a Denisa znovu začala doma s rodiči mluvit česky. Opět ráda jezdila na návštěvy do Čech, především za svými českými kamarády, které učila jednotlivá německá slova.

Od doby středoškolského studia se Denisa chtěla přestěhovat do Čech. Proto, když jí kamarádka zprostředkovala možnost zaměstnání u Liberce, neváhala a v lednu roku 2011 Německo opustila. Při své pracovní pozici plně využívá znalosti obou jazyků, ačkoli říká, že v prvních pracovních měsících měla obtíže s českým jazykem, konkrétně s neznalostí odborných termínů jako jsou materiály nebo součásti strojů.

Pokud by dnes měla Denisa procentuálně určit poměr dovedností obou jazyků, dala by 60% pro jazyk německý a 40% pro český jazyk. Jak sama říká, v němčině rozumí naprosto všemu, v češtině má ještě malé mezery, které chce brzy zaplnit. Na druhou stranu si všímá, že tím, že žije v Čechách, zapomíná na některé německé výrazy, což jí je nepříjemné a chtěla by se tomu vyvarovat. Ráda by oba své jazyky postavila do takové pozice, aby stály proti sobě přesně půl na půl.

Na otázku, zda se cítí více Češkou nebo Němkou jednoznačně odpovídá, že je Němka. Do Německa se ale v budoucí době rozhodně vrátit nechce. Zamilovala si českou mentalitu, otevřenost svých kolegů a velmi si cení nápomoci kamarádů. Když se jí zdají sny, sní střídavě v českém i v německém jazyce. Literaturu čte však jen německou, stejně tak jako používá internet i mobilní telefon s německým jazykovým nastavením.

Svoji dvojjazyčnost vnímá naprosto pozitivně. Výhody spatřuje především v pracovním uplatnění. Vedle této výhody si sama sobě imponuje tím, že dokonale využívá možností obou jazyků. Jako nevýhodu uvádí to, že se na ní často obrací kolegové s prosbou o překlad. Všimla si, že pokud s někým telefonuje v německém jazyce a má vzkaz přetlumočit do češtiny, stane se jí, že se zakoktá. Kromě této situace však s koktáním nemá problémy. Její výslovnost i intonace je bezchybná jak v německém, tak v českém jazyce.

Není si vědoma toho, že by jí dvojjazyčnost způsobila nějaké nepříjemnosti ve škole, nikdy se jí jazyky nemíchaly, ani neměla problémy s tím, že by si nedokázala vzpomenout na některá slova. Učení se jazykům jí ve škole vždy bavilo. V současné době se zajímá o anglický jazyk.

Je si jistá, že své dítě bude určitě také vychovávat bilinguálně a to stejnou metodou, jakou jí vychovávali rodiče.

Shrnutí:

Denisa vyrůstala se svými českými rodiči v Německu. První roky života byla vychovávána v českém jazyce, teprve až v předškolním období k němu rodiče přidali jazyk německý. Jedná se o způsob metody Uvedení druhého jazyka v období třetího roku dítěte, ačkoli Denisiny rodiče druhý jazyk uvedli zhruba o rok později.

Dvojjazyčnost je Denisou vnímána naprosto pozitivně. Kromě pracovního uplatnění uvádí osobní radost z toho, že dokáže využít možností obou jazyků v každodenním životě. Jako nevýhoda se opět objevuje pocit využívání jejích znalostí ze strany okolí a občasné zakoktání se při okamžitém tlumočení z jednoho jazyka do druhého.

Při komunikaci opět nebyly zaznamenány negativní projevy. Znovu se popírá komplex ze ztráty národní identity tím, že se cítí Němkou. Dvojjazyčnost Denisa považuje za pozitivní prostředek k rozvoji osobnostního růstu. Zájem o anglický jazyk popírá uvedenou případnou nevýhodu, nezájem učení se jazykům.

Denisa je o pozitivním působení dvojjazyčnosti natolik přesvědčená, že plánuje své dítě vychovávat také bilingvně.

11 Případová studie číslo 3: Emička

Emička je dvouletá dcera mé blízké přítelkyně Jitky. Ta se před čtyřmi lety seznámila se svým současným přítelem, který pochází z Turecka.

V době jejich seznámení žil Jitčin přítel v Čechách zhruba dva měsíce a jeho schopnost mluvit česky byla velmi omezená. Jitka vzpomíná, že tenkrát snad nemluvili ani česky, ani turecky. Že si vytvořili svůj vlastní jazyk, kterému rozuměli jen oni dva. Zpětně se jí zdá nepochopitelné, jak se mohli chápat, ale fakt, že spolu dnes vychovávají dceru je důkazem toho, že si na základě svých jazykových kódů rozuměli.

Protože jsem měla možnost stýkat se pravidelně s tímto párem, pozorovala jsem jazykové pokroky Jitčina přítele. Každý měsíc se rozrůstala jeho slovní zásoba, postupně se učil gramatická pravidla, zkoušel si osvojit českou intonaci. Jitka mu trpělivě vysvětlovala, proč a jak se co říká, učila ho výrazy, kterým nerozuměl. Sama se turecky neučila. Zapamatovala si pouze několik tureckých slov, větu v turečtině však sestavit nedokázala a dodnes nedokáže.

V období Jitčina těhotenství dosáhl její přítel takové úrovně českého jazyka, že rozuměl téměř všemu. Na jeho výslovnosti a skladbě vět bylo znát, že čeština není jeho mateřským jazykem, přesto udělal velký jazykový pokrok.

Na přání a doporučení jeho příbuzných se tento pár rozhodl vychovávat své dítě dvojjazyčně. Od narození Emičky na ní tedy působí dva jazyky. Jitka mluví česky, její přítel turecky. Pokud rodiče komunikují mezi sebou, používají jazyk český.

Dnes jsou Emičce dva roky. Protože se Jitčin přítel vrací z práce v pozdním odpoledni, tráví s Emičkou většinu času Jitka. Na malou Emu převážnou část dne mluví Jitka. Slova jako kočka, pes, stůl umí Jitka pojmenovat i v turečtině a tak Emě uvádí české i turecké názvy. Jinak používá jen český jazyk. Poté, co přijde otec Emičky z práce, hraje si s ní a mluví na ní turecky.

Z promluvy Emy je patrné, že na ní dva jazyky nepůsobí rovnocenně. Zatímco v češtině tvoří celé věty, turecky odpovídá pouze jednoslovně. Stává se také, že ačkoli na ní otec mluví turecky, ona mu odpovídá česky. Až po napomenutí transformuje českou větu do jednoslovné turecké odpovědi.

To, že Jitka používá turecká slova, ikdyž výjimečně, se odráží v komunikaci mezi jí a Emou. Když jsou spolu ony dvě, Ema někdy pojmenuje předmět, který ji zrovna zaujme v turečtině. Protože Jitčina schopnost rozumět turecky je velmi omezená, je nucena zavolat svému příteli, aby jí přeložil, co Ema povídá.

Rodiče chtějí najít mateřskou školu s možností výuky turečtiny, kam by rádi Emu dávali. V budoucnosti by Emě chtěli opatřit takové podmínky, aby se turečtině mohla dále věnovat. Chtějí jí stavět do kontaktu s dalšími turecky hovořícími lidmi, případně zařídit soukromé hodiny turečtiny.

Její dvojjazyčnost vnímají rodiče pozitivně. Výhody spatřují především v možnosti komunikace s rodinou otce Emy, která žije mimo Českou republiku.

Jitka by si přála, aby Ema mohla v dospělosti svojí dvojjazyčnost pracovně uplatnit a aby jí ve své profesní činnosti využívala.

Shrnutí:

Ema je vychovávána bilingvní metodou Jedna osoba-jeden jazyk, která je však její matkou porušována občasným použitím tureckých výrazů. To má za následek to, že Ema v současné době nedokáže rozlišit jeden jazyk od druhého a někdy na svou matku mluví turecky.

Rodiče se dvojjazyčnou výchovou necítí nijak pod tlakem, nečelí negativním reakcím okolí, ani se nezmiňují o časové náročnosti bilingvní výchovy. Naopak by dále dvojjazyčnost své dcery chtěli rozvíjet ve dvojjazyčné mateřské škole a případně později soukromým doučováním turečtiny.

12 Závěr

Vytyčeným cílem bakalářské práce bylo popsání a charakterizování bilingvismu s ohledem na případné výhody či nevýhody pro bilingvní dítě. Cílem praktické části bylo popsání osobních konkrétních zkušeností bilingvních jedinců.

V kapitole bylo řečeno, že pokud se práce věnuje bilingvní komunikaci v rodině, myslí se tím, že se práce zabývá komunikací mezilidskou, verbální. K úspěšnému vedení interkulturní komunikace autorka uvádí tři pilíře, na kterých by účastníci komunikace měli stavět, a totiž nutnost poznání cizí kultury, respektování cizí kultury a učinění vstřícných kroků k cizí kultuře.

Klademe-li si otázku, zda existují odlišnosti v nabývání jazyka dítětem monolingvním a bilingvním, s odkazem na druhou kapitolu vyplývá, že monolingvní i bilingvní jedinec si jazyk osvojuje v základních rysech stejně. Dvojjazyčnému dítěti ale vzniká povinnost navíc, sice rozlišit mezi sebou dva jazykové systémy. V otázce separace jazyků se vytvořily dvě protichůdné teorie. Jedna předpokládá, že dvojjazyčné dítě dokáže odlišit oba jazyky již v momentu, kdy začne mluvit. Druhá teorie popisuje tři postupné fáze odlišení jazyků.

Mateřský jazyk je v práci uveden definicí jako jazyk, kterým s danou osobou mluvila matka nebo osoby, které ji vychovaly.

Existence bilingvismu v českých rodinách dokládá kapitola věnující se jazykovému zastoupení v České republice. Z uvedených údajů vyplývá, že český jazyk jako svou mateřštinu uvedlo téměř 95% obyvatelstva, zbylých 5% zastupují cizí jazyky, především slovenština, polština a němčina. Výsledky sčítání lidu z roku 2001 ukazují, že národnostně smíšených manželství se v tomtéž roce vyskytovalo 6,3% z celkového počtu úplných rodin.

Čtenáři se v práci nabízí několik definic bilingvismu, vedle těch uvedených v odborných slovnících definice z hlediska kompetence, používání a identifikace. Jako výchozí definici pro pochopení pojmu bilingvismu si autorka zvolila takovou, která popisuje bilingvního jedince, jako jedince, který „*svůj běžný každodenní život prožívá ve více než jedné řeči. Tato osoba potřebuje podle situace a komunikačního partnera střídavě dvě nebo více řečí.*“ Zároveň se v této kapitole uvádí několik druhů

bilingvistu jako aditivní a substrakční, přirozený a školní, simultánní a sukcesivní, produktivní a receptivní, koordinovaný, složený a subordinovaný a dále bilingvistus z hlediska praktického využívání, schopnosti jedince, společnosti a z hlediska věku bilingvního jedince.

V kapitole Přínosy a rizika bilingvistu pro dítě je věnován prostor k popisu případných výhod a nevýhod dvojjazyčnosti, které autorka rozdělila do tematických celků.

Následující částí autorka práce uvádí čtenáře do problematiky bilingvní výchovy, seznamuje s typy bilingvních rodin, popisuje vybrané metody bilingvní výchovy a nabízí několik tipů pro rodiče, včetně nabídky mateřských škol s výukou jazyků v Liberci.

Případové studie popisují osobní zkušenosti a postoje bilingvních jedinců. U dvou z nich se při výchově používala metoda jedna osoba – jeden jazyk, která však nebyla dodržována důsledně. Třetí pozorovaná osoba byla dvojjazyčně vychovávána metodou, uvádějící druhý jazyk v daném věku dítěte. Svoji dvojjazyčnost vnímají kromě nepatrných nevýhod všichni zpovídání pozitivně. Jako nevýhody uvádí potíže s okamžitým překladem, zakoktání a časté prosby známých o překlad. Výhody podle zkoumaných jedinců mnohokrát převyšují tyto zápory. Uvádí především pracovní a s tím spojené ekonomické výhody, výhody při cestování, v udržení kontaktů se členy rodiny i výhody v osobnostním růstu.

Závěrem bych ráda upozornila na možnost zpracování tohoto tématu v rámci diplomové práce, ve které by výše uvedené kapitoly mohly být zkoumány a popsány do větších detailů.

13 Seznam použitých zdrojů

1. Akademický slovník cizích slov: [A-Ž]. Vyd. 1. Praha: Academia, 2001, 834 s. ISBN 80-200-0982-5.
2. Centrum bilingvní výchovy BilingualBaby.eu. *Bilingual Baby* [online]. 2000 [cit. 2012-03-04]. Dostupné z: http://www.bilingualbaby.eu/front-page-cs?set_language=cs
3. ČERNÁ, Ludmila. Multiglot: *Informace pro rodiny dvojjazyčných a vícejazyčných dětí, podpora češtinyu dětí žijících dlouhodobě v zahraničí*. [online]. [cit. 2012-03-04]. Dostupné z: <http://www.multiglot.eu/>
4. DE ROSA, Raffaele, NODARI, Claudio. *Mehrsprachige Kinder: ein Ratgeber für Eltern und andere Beteiligte*. 2. Aufl. Bern [u.a.]: Haupt, 2001. ISBN 3-258-06319.
5. DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*: 6. vydání. 1. vyd. Praha: Grada, 2008, 502 s. ISBN 978-80-247-2018-0.
6. *Filosofický slovník*. 1. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1998, 463 s. ISBN 80-718-2064-4.
7. HARDING-ESCH a RILEY. *Bilingvní rodina*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008, 223 s. ISBN 978-807-3673-581.
8. HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, 322 s. ISBN 80-7178-303-X.
9. JANDA, Patrik. *Vnitrofiremní komunikace: nástroje pro úspěšné fungování firmy*. 1. vyd. Praha: Grada, 2004, 128 s. ISBN 80-247-0781-0.
10. KROPÁČOVÁ, Jitka. *Výuka žáka s odlišným mateřským jazykem*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. ISBN 80-244-1511-9.
11. KUTÁLKOVÁ, Dana. *Logopedická prevence: průvodce vývojem dětské řeči*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2005, 213 s. Speciální pedagogika (Portál). ISBN 80-736-7056-9.

12. LEIST-VILLIS, Anja. *Elternratgeber Zweisprachigkeit: Informationen u. Tipps zur zweisprachigen Entwicklung und Erziehung von Kindern*. 3. Aufl. Tübingen: Stauffenburg-Verl, 2008. ISBN 978-386-0570-159.
13. Liberecká jazyková školka: Angličtina metodou Wattsenglish. *MŠ Liberecká jazyková školka, o.p.s. 2009* [online]. 2009 [cit. 2012-03-05]. Dostupné z: <http://www.english-kindergarten.eu/>
14. MICHÁLEK, Jiří. *Topologie výchovy: místo výchovy v životě člověka*. Vyd. 1. Praha: OIKOYMENĚ, 1996, 92 s. ISBN 80-86005-01-1.
15. Národnostně smíšená manželství. [online]. [cit. 2012-03-04]. Dostupné z: [http://www.scitani.cz/csu/2003edicniplan.nsf/t/5704FD461/\\$File/Kapitola6.pdf](http://www.scitani.cz/csu/2003edicniplan.nsf/t/5704FD461/$File/Kapitola6.pdf)
16. NEKVAPIL, Jiří. *Mnohojazyčnost v České republice: základní informace*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, 117 s. ISBN 978-807-1065-814.
17. NOVÝ, Ivan a Sylvia SCHROLL-MACHL. *Interkulturní komunikace v řízení a podnikání: česko-německá*. Vyd. 1. Praha: Management Press, 2007, 161 s. ISBN 978-80-7261-158-4.
18. NOVÝ, Ivan. *Spolupráce přes hranice kultur*. Vyd. 1. Praha: Management Press, 2005, 313 s. ISBN 80-726-1121-6.
19. PELCOVÁ, Naděžda. *Vzorce lidství: filosofie o člověku a výchově*. Vyd. 1. Praha: ISV, 2001, 163 s. ISBN 80-858-6664-1.
20. PLAŇAVA, Ivo. *Průvodce mezilidskou komunikací: přístupy - dovednosti - poruchy*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2005, 146 s. ISBN 80-247-0858-2.
21. PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ Eliška a MAREŠ Jiří. *Pedagogický slovník*. 4. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008, 322 s. ISBN 978-807-3674-168.
22. ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. *Komunikace mezi rodičem a dítětem: styly a techniky komunikace, komunikace rodiče ve vztahu k dítěti, vývojová období dítěte, komunikace v náročných situacích*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009, 101 s. ISBN 978-80-247-2698-4.

23. ŠTEFÁNIK, Jozef. *Jeden člověk, dva jazyky: dvojjazyčnost u dětí : predsudky a skutečnosti*. vyd. Bratislava: Academic Electronic Press, 2000, 146 s. ISBN 80-888-8041-6.
24. ŠULOVÁ, Lenka. *Raný psychický vývoj dítěte*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2010, 247 s. ISBN 978-80-246-1820-3.
25. TRIARCHI-HERRMANN, Vassilia. *Mehrsprachige Erziehung: wie Sie Ihr Kind fördern*. 2., aktualisierte Aufl. München u.a.: Reinhardt, 2006. ISBN 978-3-497-01883-3.
26. VYMĚTAL, Jan. *Průvodce úspěšnou komunikací: efektivní komunikace v praxi*. 1. vyd. Praha: Grada, 2008, 322 s. Manažer. ISBN 978-80-247-2614-4.
27. Wattsenglish: for children. VIKADESING. *Wattsenglish Ltd. Czech Republic branch* [online]. 2011 [cit. 2012-03-05]. Dostupné z: <http://www.wattsenglish.com/>